

VESIHUOLLON JOHTAMINEN JA KEHITTÄMINEN

PETRI S. JUUTI

Vesihuollon johtaminen ja kehittäminen

Tietokirja

Petri S. Juuti

Kustantaja: Vesihuoltopalveluiden tutkimusklusteri (VEPATUKI).

Tampereen yliopisto, Rakennustekniikka, Vesihuoltopalveluiden tutkimusryhmä CADWES

Julkaisija: KehräMedia Oy

Vertaisarvioitu

Kirjoittaja: Petri Juuti

Teos on saanut tukea Suomen tietokirjailijat ry:ltä.

ISBN 978-952-03-3266-2 (painettu)

ISBN 978-952-03-3267-9 (verkkojulkaisu)

Paino: Punamusta, Vantaa 2024

Vesihuollon johtaminen ja kehittäminen

Tietokirja

Petri S. Juuti

Sisällysluettelo

Kiitokset	6
Tiivistelmä	7
1. Johdanto	9
2. Muuttoliike	21
3. Muuttoliikkeen vaikutukset vesihuoltoon ja sen johtamiseen – kyselyn tulokset	43
4. Vesihuoltoalan kehittäminen ja koulutus	55
5. Toimialan yleiset haasteet johtamisen ja kehittämisen kannalta (kyselyn tulokset)	61
6. Yhteenveto	73
7. Lähteet	77
LIITE: Vesihuoltopalvelut: johtaminen ja kehittäminen - kyselytutkimuksen vastaukset (FORMS), CADWES	81

Kiitokset

Mukana VEPATUKI-klusterissa ovat:

Alva-yhtiöt Oy

Huittisten Puhdistamo Oy

Hämeenlinnan Seudun Vesi Oy

Kangasalan Vesi

Kankaanpään vesihuoltolaitos

Kurikan Vesihuolto Oy

Riihimäen Vesi

Tampereen Vesi

Ylöjärven Vesi Oy

Äänekosken Energia Oy

Vesihuoltolaitosyhdistyksen Kehittämisrahasto

Suomen tietokirjailijat ry

Lämmin kiitos kaikille tärkeästä tuesta.

TIIVISTELMÄ

Tässä tutkimuksessa syvennyttiin vesihuollon johtamiseen ja kehittämiseen. Vesihuoltoa koskeva keskustelu julkisuudessa on käsitellyt mm. kohtuullista tuottoa ja vesihuoltolain uudistusta.

Tutkimusteemoja olivat:

-Maan sisäinen muuttoliike ja sen vaikutukset vesihuoltoon

-Mitä vesihuoltolaki edellyttää vesihuoltolaitoksilta ja kunnilta? Missä on kipukohdat, kun mietitään asioita, jotka eivät etene esimerkiksi konsernin johdosta päättäjille? Nykyisen vesihuoltolain peilaus päätöksentekijöihin ja päätöksentekoprosessiin. Esimerkiksi miksi korjausvelka ongelma ei ole poistunut.

-Talousasiat johtamisen keinona, talouden pitkäaikainen suunnittelu

-Mitä vesihuoltolaitoksen johdolta odotetaan [vrt Lounais-Suomi, jossa kuluttaja-asiamies kielsi hintojen noston tai Mikkelin uudesta jätevedenpuhdistamosta käyty julkinen kirjoittelu (esim. ympäristöriskit eivät hallinnassa- väitteet)]

-Mitkä asiat ovat vesihuoltolaitoksen omissa käsissä ja asiat, jotka tulevat ulkopuolelta, kuten kaavoitus–yhteistyö kunnan kaavoituksen kanssa/ maankäytön suunnittelu

Tutkimuksen aikana kartoitettiin vesihuoltolaitosten johtamisen ja kehittämisen problematiikkaa ja tarjottiin tietoa ja suosituksia asian hallitsemiseksi case-kaupungeissa ja luotiin katsaus koko Suomen tilanteeseen ja verrattiin niiden soveltuvuutta ja toimivuutta menneisyydessä, nykyhaasteissa ja tulevaisuudessa. Paikalliset olosuhteet vaihtelevat todella paljon alkaen vesivaroista, maaperästä, väestön määrästä ja asukastiheydestä päätyen poliittisiin, taloudellisiin ja kulttuurisiin olosuhteisiin. Siksi ei tähänkään asiaan ole yhtä ainoaa oikeaa ratkaisua.

Case kaupungit: VEPATUKI-klusterissa mukana olevat vesihuoltolaitokset ja monialaryitykset. Jokaista laitoksesta haastateltiin yksi-kaksi henkilöä. Laajempi kyselytutkimus toteutettiin Forms-kyselyllä. Kysely meni yhteensä yli sadalle taholle ja vastanneita oli 29 kappaletta. Vastausprosentti oli hyvä 29%. Lisäksi toteutettiin kysely alan opiskelijoille (201 opiskelijaa) sekä täsmentävä kysely VETO-ohjelman osallistujille (16 vastausta).

Kansainvälisesti verrattuna Suomen vesihuolto on maailman huipputasoa, vaikka julkisuudessa esiintyneistä uutisista olisi pääteltävissä helposti, että vesihuolto on kriisissä. Lukuisissa eri vertailuissa Suomi sijoittuu kolmen kärkeen.

Valtakunnan tasolla vesihuollon haasteet eri puolilla maata ovat hyvin erilaisia, vaikka joitakin yhteneväisyyksiä onkin. Järjestetyn vesihuollon imago koko maassa tarvitsee edelleen vahvistamista, sillä siinä on suuria haasteita, mm. alan sirpaleisuus ja jatkuvasti esille nouseva saneerausvelka. Esimerkiksi yli tuhannesta vesilaitoksesta puhuminenkin tässä yhteydessä on harhaanjohtavaa, sillä niistä erittäin suuri osa on pieniä yhtymiä, osuuskuntia tai vastaavia, joita ei tule sekoittaa kokonaisten kaupunkien ja kuntien vesihuollosta vastaaviin toimijoihin.

Puheena tämän tutkimus vuoden aikana on edelleen ollut erityisesti vesihuollon yksityistäminen ja korona epidemian aikaansaama erityisolosuhteissa toimiminen. Positiivisessa mielessä vesihuolto on ollut esillä epidemian aikana, sillä suomalainen vesihuolto on luotettavaa, turvallista ja varmaa myös epidemian aikana. Venäjän helmikuussa 2022 aloittama sota Ukrainassa herätti Suomen vesihuoltolaitokset tarkistamaan omia varautumissuunnitelmia erilaisia tilanteita varten. Myös tutkimus teemamme vesihuollon johtaminen ja kehittäminen on ollut esillä.

1. Johdanto

Suomen kunnista yli 80 prosenttia tekee muuttotappiota, ja kasvua on lähinnä seutujen keskuskaupungeissa. Maassamuutto tarkoittaa maan rajojen sisäpuolella tapahtuvaa muuttoa, erotuksena maan rajojen ulkopuolelle suuntautuva muutto eli siirtolaisuus tai ulkomailta tapahtuva maahanmuutto. Euroopan unionissa vapaan liikkuvuuden myötä on alettu puhua Euroopan unionin sisäisestä maassa muutosta jäsenmaiden välillä tapahtuvan maahanmuuton tai maastamuuton yhteydessä. Pitkän aikavälin kehitystrendit ovat tärkeää tuntea tässäkin asiassa, sillä vesihuolto on poikkeuksellisen pitkäjänteistä toimintaa, ja sitä koskevat päätökset voivat vaikuttaa yli sata vuotta tulevaisuuteen. Vesihuollon kvartaali tulisikin Katkon mukaan mieluiten laskea vuosituhannesta, jolloin kvartaali on 250 vuotta. Vesihuolto ei kuitenkaan voi eriytyä muusta ympäröivästä yhteiskunnasta, jossa kvartaali vain lyhenee. Tehdyt strategiset valinnat lykkäävät, rajoittavat ja sitovat polkuriippuvuuden kautta kehityspolkuja nykyisyyteen ja tulevaisuuteen; tällainen polkuriippuvuus tarkoittaa sitä, että aikaisemmin tehdyt valinnat ohjaavat tulevia valintoja ja ”lukitsevat” kehityksen tietyille uralle.¹

Vain osa valinnoista tunnetaan hyvin, osa vain osittain tai huonosti. Monikkumuoto muistuttaa historian ja nykyisyyden erilaisista tulkinnoista ja näkökulmista. Jotkut linjaukset ovat muodostuneet vähitellen, kuten esimerkiksi paradigma, joka yhdyskuntien vedenhankinnassa edistää pohjaveden käyttöä pintaveden sijasta. Yhdyskuntien jätevesien puhdistus vaati myös toteutuakseen paljon aikaa ja useita tärkeitä päätöksiä. Erittäin pitkä aikajänne näkyy myös vesihuoltolaitosten toiminnassa. Vaikka päähuomio menee päivittäiseen operatiiviseen toimintaan, tulisi toimintaa suunnitella Seppälän mukaan myös strategisella, noin 10 vuoden, ja visionäärisellä, 50 vuoden aikajänteellä. Institutionaalisen muisti auttaa huomioimaan aiemmin tehtyjä päätöksiä, ja sen toiminnassa historian tutkimuksella on suuri rooli.²

Suomessa kaupungistuminen alkoi verrattain myöhään moniin muihin läntisen Euroopan maihin verrattuna. Vasta 1960–1970-luvuilla suomalainen yhteiskunta alkoi muuttua maatalousvaltaisesta yhteiskunnasta yhä kaupunkimaisemaan suuntaan. Maatalous koneistui ja ihmisiä muutti yhä enemmän teollisuuden työpaikkojen perässä kaupunkeihin. Moni suomalainen löysi työpaikan tehtaasta ja asuinpaikkansa suurkaupunkien lähiöistä. Myöhemmin kaupungistumisen edetessä teollisuuden palveluksessa

1 Katko 2013; Katko 2016, 47; Haataja 2005.

2 Seppälä 2004; Katko 2013, 450.

olevien ihmisten määrä laski ja uusia työpaikkoja syntyi varsinkin palvelualoille.³

Kaupunkiin perustettiin kunnallisia vesihuoltolaitoksia huolehtimaan yhteiskunnan veden hankinnasta ja myöhemmin jätevesien puhdistamisesta. Niiden johtamiskulttuuri on ollut paikkakuntaakohtaista ja johtajia on ollut ja on erilaisia persoonia. Etenkin vesihuoltolaitoksen johtajan voi ajoittain olla haasteellista johtaa organisaatiotaan ja vaikuttaa omistajaan päin niin, että vesihuoltolain henki ja kirjain toteutuu. Tästä julkisuuteenkin noussut esimerkki ohessa lainauksena, jossa Karkkilan vesihuoltopäällikkö irtisanoutui.⁴

”Karkkila pumpppaa vesilaitoksen rahat laittomasti” – Vesihuoltopäällikön mitta täyteen

Juho Oravala seisoo Karkkilan harjulla sijaitsevan vesitornin edessä ja luo silmäyksen yli kaupungin. Viimeisen kerran, ainakin Karkkilan vesihuoltopäällikkönä. Edessä on enää työpöydän tyhjennys sekä avaimien ja puhelimen palauttaminen. Vuonna 2016 Karkkilan kaupungin palveluksessa aloittanut Oravala kertoo siirtyvänsä vesilaitos mestariksi naapurikuntaan Vihtiin. Onko syynä kenties urakehitys?

– Tiedä sitä, palkka ainakin pienenee, mutta työnkuva on selkeämpi ja haastavat tilanteet loogisia eivätkä juurisyyt ole poliittisia, Juho Oravala paljastaa.

Karkkilan vesi- ja viemäriverkoston huono kunto on puhuttanut jo pitkään. Käytännössä vanhoja putkia korjataan ja uusitaan sitä mukaa kuin ne haajoavat – eli alkavat vuotaa kaduille tai kellareihin.

– Karkkilan vesi- ja viemäriverkostoon on kertynyt paljon korjausvelkaa ja putkistot ovat monilla alueilla heikkokuntoisia, Oravala vahvistaa.

Hänen mukaansa verkostosaneeraukseen tulisi panostaa vuositasolla vähintään 600 000 euroa, jotta verkoston toimintavarmuus saataisiin pysymään kohtuullisella tasolla.

3 <https://peda.net/sastamala/peruskoulut/sylvaan-koulu/oppiaineet/maantieto/koppanen-sanni/suomi22/1tskrp>, luettu 10.1.2022.

4 <https://karkkilalainen.fi/kaupunki/karkkila-pumpppaa-vesilaitoksen-rahats-laittomasti-vesihuoltopaaillikon-mitta-tayteen/> 12.1.2022 Keke Asposalo.

Tuollaista summaa ei ole Karkkilan vesi- ja viemäriverkoston satsattu. Ei lähellekään, vaikka Vesilaitos tuottaa joka vuosi voittoa.

– *Vuosien 2016 ja 2020 välisenä aikana Vesilaitokselle on kertynyt ylijäämää noin 550 000 euroa, Juho Oravala vahvistaa.*

Ylijäämän luulisi antavan jonkin verran pelivaraa panostaa vesi- ja viemäriverkoston.

Vesilaitos ei tuota rahaa näe, vaan se siirretään kaupungin muihin menoeriin, osin laittomasti, kuten Juho Oravala väittää.

– *Vesihuoltolaissa sanotaan, että vesihuollosta kerättävien maksujen tulee kiertää takaisin vesihuollon järjestämiseen ja niihin saa sisällyttää enintään kohtuullisen tuoton pääomalle. Tämän kohtuullisen tuoton kaupunki voi käyttää parhaaksi näkemällään tavalla. Ymmärtääkseni valtuustossa on aikoinaan päätetty, miten paljon tämä kohtuullinen tuotto on ja se on sisällytetty Vesilaitoksen kirjanpitoon. Vesilaitoksen ylijäämän käyttö muuhun kuin vesihuollon kehittämiseen ja saneerauksiin on vesihuoltolain vastaista, Oravala sanoo.*

Valtuuston kokouksessa jaetussa talousarviossa on merkitty Vesilaitoksella olevan lainaa, jota lyhennetään vuosittain lähes 150 000 eurolla. Mikä tämä laina mahtaa olla?

– *Vesilaitokselle siirretty laina on vain keino rahastaa sitä hieman lisää. [...] Jos Vesilaitos olisi todellisuudessa tarvinnut lainaa, se olisi saanut pankista huomattavasti edullisemman vaihtoehdon, Juho Oravala pamauttaa.*

Miten Karkkilan vesi- ja viemäriverkosto sitten saadaan kuntoon?

– *Jos olisin saanut vapaat kädet olisi vesihuoltoa kehitetty vastaamaan nykypäivää. Resursseja ja toimintavarmuutta olisi lisätty ja rahavirrat olisi kohdennettu tarkemmin sinne, minne ne lainopillisestikin kuuluvat, Oravala toteaa.*

Hän kuitenkin korostaa, että vesi- ja viemäriverkostoa ei tulla koskaan saamaan täysin kuntoon.

– *Vesijohtoverkostoa voidaan pitää toimintavarmuudeltaan ja kunnoltaan tietyllä hyväksyttävällä tasolla ja jopa parantaa, jos resursseja osataan kohdentaa oikein. Vesihuoltoverkoston saneerauksissa tinkiminen ei pitäisi näkyä säästönä kaupungin tilinpäätöksessä. Taseyksikön tuloksen kirjaa-*

minen kaupungin tilinpäätöksen alle vääristää kaupungin talouden tilaa ja antaa siitä todellisuutta ruusuisemman kuvan, Juho Oravala tiivistää.

Vesihuoltopäällikkö Juho Oravala kertoo muitakin syitä siirtymiselleen muualle.

– Vaihdan työpaikkaa, koska työilmapiiri kaupungintalolla on heikentynyt, eikä vesihuollon resurssien kohdentaminen vesihuoltolain edellyttämällä tavalla näytä olevan mahdollista Karkkilan kaupungin ahdingosta johtuen. Tulin aikoinaan Karkkilaan vastaamaan vesihuollosta, en oikaisemaan kaupungin taloutta. Toivoisin myös, että asioista päättävät tahot kantaisivat vastuunsa ja vaatisivat muutakin kuin leipää ja sirkushuveja, Juho Oravala sanoo, sulkee kaupungintalon ulko-oven ja varmistaa että se menee lukkoon.⁵

Mikkelin jätevedenpuhdistamon rakentaminen täynnä haasteita

Toinen esimerkki löytyy Mikkelistä: Mikkelin jätevedenpuhdistamon rakentaminen nosti esille useita mahdollisia johtamisen haasteita: *“Mikkelin jätevedenpuhdistamon budjetti ylittyi kymmenillä miljoonilla, päättäjät pimennossa: “Kallis harjoitustyö”, sanoo johtokunnan jäsen”⁶*

Sisäisen tarkastuksen raportti

Mikkelin kaupunki teetti KPMG:llä sisäisen tarkastuksen, jossa tutkittiin projektinhallintaa ja kustannusten hallintaa jätevedenpuhdistamoita rakennettaessa.

Raportissa todetaan muun muassa seuraavat asiat:

- Vesilaitos ei palkannut rakentamista varten erillistä projektipäällikköä vaan rakentamisesta vastasi Vesilaitoksen johtaja. Tämä muodosti avainhenkilöriskin.
- Taloudellinen raportointi ei ole antanut asianmukaista kokonaiskuvaa.
- Vesilaitoksen johtokunta vaati säännönmukaista raportointia jo vuonna 2015, mutta se toteutui vasta vuosia myöhemmin.

5 <https://karkkilalainen.fi/kaupunki/karkkila-pumppaa-vesilaitoksen-rahlat-laitto-masti-vesihuoltopaallikon-mitta-tayteen/> 12.1.2022 Keke Asposalo.

6 <https://yle.fi/uutiset/3-11968761> (9.6.20219).

– Puhdistamon kustannuksista on kerrottu johtokunnalle, kaupunginhallitukselle ja -valtuustolle epätarkasti. Arviot ovat olleet osittain epäloogisia tai ristiriitaisia.

Onneksi kaikissa jätevedenpuhdistamohankkeissa ei mennä yhtä pahasti pieleen ja asioihin kiinnitetään omistajan taholta riittävää huomiota:

Jätevedenpuhdistamon saneerausta [Riihimäellä] piti käydä perustelemassa kaupunginhallituksessa. Oli niin kallis 20Me hanke. Ilmeisesti tarpeeksi suuret hankkeet herättävät mielenkiintoa.⁷

Kunnallista palvelua halutaan

Julkisten palveluiden halutaan säilyvän kuntien tai valtion hoidettavana. Yli 70 prosenttia suomalaisista kannattaa tätä. Vuonna 2021 tehdyn kyselyn mukaan suomalaiset haluavat pitää julkiset palvelut kuntien tai valtion harteilla:⁸ Vesi on meidän - kansalaisaloite vesihuollon yksityistämisen esittämiseksi 31.1.2020 keräsi kolmanneksi nopeimmin eduskuntakäsittelyyn tarvittavat 50000 allekirjoitusta ja se on kuudenneksi eniten allekirjoittajia taakseen saanut. Kansalaisaloitteita oli tehty helmikuuhun 2020 mennessä 1100.⁹

Toisaalta vesihuollossa ajatus voidaan myös haastaa: *“Uskon, että vesihuollon asiakasta ei kiinnosta kuka palvelun tuottaa vaan, että se on toimintavarmaa, laatu on hyvää, se on kustannustehokasta ja siinä on otettu huomioon myös ympäristö- sekä kiertotalous.”¹⁰*

Kaikkea vesihuoltolaitoksilla ei tehdä itse, vaan ydinpalveluja tukevia palveluja ostetaan yksityiseltä sektorilta. Harvalla -jos millään- vesihuoltolaitoksella on enää omaa kaivinkonetta, vaan kaivuu-urakat ostetaan yksityisiltä palvelun tuottajilta. Kuusela ja Ylönen muistuttavat, että ulkoistettaessa toimintoja julkinen sektori voi menettää liikaa hiljaista tietoaan. Sitä kautta voi kadota käsitys työpaikan menneisyydestä ja myös nykyisyydestä.¹¹

Hiljaisen tiedon menettämistä voidaan estää digitalisaation avulla eli parantamalla esimerkiksi dokumentointia. Yksinkertaistettuna esimerkiksi tarvittaessa lähimmän sulkuventtiilin paikkatieto löytyy käytössä olevasta verkoston kuvauksesta. Kyse on johtamisesta (tieto on tallennettu valittuun systeemiin) ja tiedonhallinnasta (tieto on löydettävissä). Vesihuoltolaitok-

7 Rämö 26.9.2022.

8 <https://yle.fi/uutiset/3-11823177>, Tatu Kuukka / Yle, luettu 15.4.2021.

9 <https://www.ku.fi/artikkeli/4217994-vesi-on-meidan-kerasi-lahes-90000-nimea>.

10 Kautto 20.12.2022.

11 Kuusela & Ylönen 2013, 91–95.

silla on tunnustettu myös hyväksi, jos osa hiljaiseksi tiedoksi määritellyistä asenteista tai työtavoista poistuukin vesihuoltolaitokselta. Johtamisen näkökulmasta työntekijät ovat entiseen aikaan nähden nyt yhä itsenäisempiä tekijöitä. Tarvitaan siis erilaista johtamista kuin ennen. Uudet, nuoremmat työntekijät tuovat myös uusia näkökulmia, jos vesihuoltolaitoksella ei näitä ajatuksia tyrmätä. 12

Uuden työntekijän perehdyttäminen on tärkeää ja esimerkiksi Tampereen Vedellä tähän on kiinnitetty erityistä huomiota. Heillä maksetaan perehdyttäjälle työstä erillinen korvaus.¹³

Miltei kolme neljästä suomalaisesta haluaa, että kunta, alue tai valtio järjestää julkiset palvelut myös tulevaisuudessa. Suomalaisten mielestä terveydenhoidon, koulutuksen, joukkoliikenteen ja kirjastojen palvelujen tuottajaksi sopii parhaiten julkinen sektori.

Suomalaiset ovat vakaasti sitä mieltä, että julkiset palvelut, kuten terveydenhoito, koulutus, joukkoliikenne ja kirjastot, on syytä maksaa verovaroin ja näiden palvelujen tuottajaksi sopii parhaiten julkinen sektori. Näin kertoo ammattiliitto JHL:n tilaama Julkisten palveluiden barometri, johon vastasi yli 2 000 suomalaista.

Huomattava on, että vesihuolto palveluita ei järjestetä verovaroin vaan katetaan kuluttajilta perittävillä maksuilla.

Yli neljä viidestä suomalaisesta (83 %) on sitä mieltä, että julkiset palvelut on kustannettava veroin. Reilut 70 prosenttia pitää tärkeänä, että nämä palvelut ovat kuntien tai alueiden tuottamia. Yli neljäsosa vastaajista on valmiita jopa veronkorotuksiin, jos kunta ei pysty ylläpitämään nykyistä palvelutasoa muuten. Barometrin mukaan enemmistö suomalaisista (82 %) haluaa asua kunnassa, jossa on hyvät julkiset palvelut.

– Monet miettivät asuinpaikkaa, kun etätyöt yleistyvät. Toimivat palvelut houkuttelevat kuntiin uusia asukkaita. Kesäkuun kuntavaaleissa selviää, miten hyvin tulevat päättäjät ymmärtävät tämän, JHL:n puheenjohtaja Päivi Niemi-Laine sanoo tiedotteessa.

Barometrin mukaan suomalaiset suhtautuvat palvelujen ulkoistamiseen kriittisesti. Yli puolet vastaajista (56 %) arvelee, että ulkoistaminen nostaisi

12 VEPATUKI-kokous 20.12.2022.

13 Jokela 20.12.2022.

palveluiden hintoja. Noin kolmannes (32 %) uskoo, että palveluiden laatu kärsisi ulkoistuksista.

Suomalaiset ovat valmiita siihen, että ulkoistetut palvelut otetaan takaisin kunnan omaksi työksi, jos ne toimivat huonosti. Näin ajattelee jopa 77 % vastaajista.¹⁴

Suomalaisella vesihuollon perinteisellä mallilla on siis erittäin vahva kansalaisten tuki takanaan.

Vesihuollon kehittämissuunnitelma ja varautuminen

*Vesihuollon kehittäminen on joissain tapauksissa kuitenkin jäänyt vähälle. Osin tämä saattaa johtua siitä, että selkeää velvoitetta laatia kehittämissuunnitelma vesihuollolle ei nyt ole. Vanhassa vesihuoltolaissa (119/2001) kunnille asetettiin velvollisuus laatia ja pitää ajan tasalla vesihuollon kehittämissuunnitelma (5 §). Lakia muutettiin vuonna 2014 ja velvoite laatia vesihuollon kehittämissuunnitelma poistettiin. Kunnan tulee edelleen lain 5 §:n mukaan kehittää alueellaan vesihuoltoa yhdyskuntakehityksen tarvetta vastaavasti. Poistamisen taustalla oli tavoite vähentää kuntien lakisääteisiä velvoitteita; ja kunnille haluttiin antaa entistä vapaammat kädet vesihuollon kehittämisvelvoitteen täyttämiseksi.*¹⁵

Esimerkki poukkoilevasta lainsäädännön ja juustohöylän käytöstä on vesihuoltolain (119/2001) edellyttämä vesihuollon kehittämissuunnitelma (VHKS). Laki velvoitti kuntia laatimaan kyseiset suunnitelmat omilla alueillaan. Perusajatuksena oli, että VHKS toimii kuntien strategisena työkaluna, ei vesihuoltolaitoksen omana suunnitelmana.¹⁶ Ennen vuotta 2001 vesihuoltolaitokset laativat vesihuollon yleissuunnitelmia ja ympäristökeskukset ja niiden edeltäjät vastasivat alueellisista vesihuoltosuunnitelmista.

Vuonna 2014 vesihuoltolakia uudistettaessa vesihuollon kehittämissuunnitelman laadinnasta tuli vapaaehtoista. Syynä oli silloisen hallituksen kategorinen linjaus vähentää kuntien tehtäviä. Vähennys kohdistui kuitenkin koko vesihuollon kehittämisen kannalta keskeisimpään tehtävään. Vapaaehtoisuutta perusteltiin sillä, että konsultit laativat suunnitelmat, kuten he usein alussa tekivätkin. Vähitellen suunnitelmat olivat kuitenkin alkaneet muotoutua toivottuun strategisen ajattelun suuntaan.¹⁷ Risto Saarisen mukaan palauttamalla kunnan vesihuollon kehittämissuunnitelma pakolliseksi

14 <https://yle.fi/uutiset/3-11823177>, Tatu Kuukka / Yle, luettu 15.4.2021.

15 Luukkonen 2016.

16 Katko & Raimovaara 2020.

17 Katko & Raimovaara 2020.

parannettaisiin toiminnan jatkuvuutta, suunnitelmallisuutta ja ennakoitavuutta.¹⁸

Maa- ja metsätalousministeriö aloitti vuoden 2020 alussa hankkeen, jonka tarkoituksena on toteuttaa kansallinen vesihuoltouudistus vuoden 2022 loppuun mennessä.¹⁹ ELY-keskusten mukaan kunnat eivät ole juurikaan päivittäneet vesihuollon kehittämissuunnitelmiaan Uttamaata lukuun ottamatta. Tämä on heidän mukaansa heikentänyt vesihuollon ja maankäytön suunnittelun yhteistoimintaa sekä vesihuollon ja investointien pitkäjänteistä suunnittelua. Vesihuolto Uudistuksen luonnos muun muassa mainitsee, että osana vesihuoltolain tarkistamista selvitetään mahdollisuudet palauttaa velvoite laatia vesihuollon kehittämissuunnitelma.²⁰

Vesihuollon kehittämissuunnittelu ja pitkän aikavälin investointisuunnittelu linkittyvät toisiinsa, vaikka ovatkin eriluonteisia. Lakisääteiseksi ehdotettu pitkän aikavälin investointisuunnitelma koskisi koko kunnan sijaan yhtä vesihuoltolaitosta. Sen vuoksi kehittämissuunnitelmaan sisältyvät investointisuunnitelmat voisivat olla lähinnä suuntaa antavia.

Kunta voi täyttää kehittämisvelvollisuutensa huolehtimalla vesihuollon kehittämisen suunnittelusta myös muiden suunnitelmien yhteydessä. Vesihuoltolain mukaan kunnan tulee tehdä yhteistyötä vesihuollon kehittämisessä alueensa vesihuoltolaitosten, niille vettä toimittavien ja niiden jätevesiä puhdistavien laitosten kuin myös toisten kuntien kanssa. Niinpä suunnittelutyöhön on otettava mukaan vesiosuuskunnat, tukkuvesilaitokset, kuntien yhteiset keskuspuhdistamot jne. Kuntien välinen yhteistyö vesihuollon kehittämisessä on tärkeää toimintavarmuuden takaamiseksi, kuntien rajat ylittävien verkostojen toteuttamiseksi sekä vedenhankinnan turvaamiseksi. Kehittämissuunnitelma voidaankin laatia myös kuntien yhteisenä suunnitelmana.²¹

Kehittämissuunnitelma on tyypiltään suunnittelua ohjaava suunnitelma, jonka laatimistyön aikana on tarkoitus tunnistaa kehittämistarpeet, asettaa tavoitteita niiden perusteella sekä arvioida ratkaisuvaihtoehtoja ylätasolla. Mallin mukainen vesihuollon kehittämissuunnitelma tunnistaa kehittämistarpeet ja -tavoitteet systemaattisesti sekä priorisoi ne kustannukset huomioon ottaen. Hyvä kehittämissuunnitelma toimii työlistana. Ratkaisuvaihtoehdot on syytä arvioida yksityiskohtaisesti erillisissä selvityksissä tai asettaa toimenpiteille reunaehdot ja jättää niiden toteuttaminen toteutta-

18 Saarinen 2020.

19 MMM 2020.

20 MMM 2020, 11.

21 Luukkonen 2016.

van tahon, yleensä kunnan vesihuoltolaitoksen, harkittavaksi. Kehittämistarpeita tunnistettaessa ja tavoitteita asetettaessa on syytä ottaa huomioon hyvän vesihuollon kriteerit, joiden mukaan hyvät vesihuoltopalvelut ovat:

- sosiaalisesti ja yhteiskunnallisesti kestäviä
- turvallisia ja toimintavarmoja
- ympäristöllisesti kestäviä
- taloudellisesti tehokkaita ja kestäviä
- joustavia ja tulevaisuutta ennakoivia
- hyvin johdettuja ja resursoituja.²²

Kehittämissuunnitelma ei ole oikeudellisesti sitova asiakirja, vaikka usein se vahvistetaan kunnanvaltuustossa. Valtuuston hyväksyntä antaa kehittämistoimenpiteiden toteuttamiselle hyvän pohjan, vaikka niistä päätetään erikseen myöhemmin. Luottamuselimet ovat tarpeen ottaa kehittämissuunnitteluun mukaan jo alkuvaiheessa, jotta ne voidaan sitouttaa vesihuollon kehittämisen yhteisiin linjauksiin. Kuntalaisten mielipiteen kuuleminen suunnittelun aikana on hyvä tapa.²³ Kuntalaisten kuunteleminen ja mukaan ottaminen saattaa myös helpottaa monia suurempia hankkeita, kuten jätevedenpuhdistamon rakentamista. Kukaan ei halua puhdistamoa takapihalleen, joten avoin keskustelu asukkaiden kanssa on tarpeen.

Pitkän aikavälin kehittämisessä on hyvä huomioida myös mahdolliset suuret muutokset esimerkiksi toiminta-alueen vedenkäyttäjissä. Miten varaudutaan siihen, jos vesihuoltolaitoksen suurin asiakas -esimerkiksi huomattavan suurta määrää vettä käyttävä tehdas tai meijeri- lopettaa tai muuttaa toiselle paikkakunnalle? Tai toisin päin: ollaanko varauduttu toimittamaan vettä mahdolliselle uudelle tarvitsijalle, jos tarvittava vesimäärä on huomattavan suuri?²⁴

Varautuminen osana johtamista

Vesihuoltolaitoksilla on lakisääteinen velvollisuus varautumiseen sekä velvollisuus huolehtia vesihuolto palveluista mahdollisimman häiriöttömästi kaikissa olosuhteissa. Laitoksen johdon tulee kehittää jatkuvasti varautumista. Johdon vastuulla on myös varmistaa, että lainsäädännön vaatimuk-

²² Luukkonen 2016.

²³ Luukkonen 2016.

²⁴ VEPATUKI-kokous 20.12.2022.

set täyttyvät vesihuolto toiminnassa ja henkilöstö tietää vaatimukset paitsi omassa työssään niin myös koko vesihuoltotoiminnan osalta.²⁵

Varautumalla normaaliolojen häiriötilanteisiin luodaan edellytykset vaativimpien tilanteiden hallintaan mukaan lukien myös valmius- ja puolustustilalain tarkoittamat poikkeusolot. Jatkuvuudenhallinta on johdon hyväksymää strategista ja operatiivista toimintaa. Sillä varaudutaan hallitsemaan häiriötilanteet ja jatkamaan toimintaa häiriöistä huolimatta. Jatkuvuuden Hallinnassa keskitytään lähinnä häiriötilanteisiin normaalioloissa. Vesihuollon jatkuvuudenhallinta koostuu toimenpiteistä, joilla hallintaan erilaiset toimintaa uhkaavat häiriötilanteet. Toimenpiteitä ovat: suunnittelu, ennalta sovitut järjestelyt/toimintatavat sekä johtaminen ja organisointi. Jatkuvuudenhallinta pienentää kustannuksia, luo varmuutta organisaation kyvystä ja osaamisesta toimia häiriötilanteissa, nopeuttaa häiriötilanteista toipumista ja luo luotettavan maineen vesihuoltolaitoksen toiminnasta.²⁶

Silfverberg toteaa, että: ”*Vesihuollon muutostrendit luovat paineita vahvistaa laitosten ammattimaista johtamista. Vesihuoltolaitosten johtaminen edellyttää tulevaisuudessa entistä kokonaisvaltaisempaa osaamista, jossa yhdistyvät niin taloudellinen, tekninen, organisatorinen, ympäristöllinen kuin asiakkuuksien hallintaan liittyvä osaaminen. Nyt tätä osaamista puuttuu etenkin pieniltä ja keskisuurilta laitoksilta.*”²⁷

25 Nyssönen 2018.

26 Nyssönen 2018.

27 Silfverberg 2017.

Silfverberg toteaa, että: ”Vesihuollon muutostrendit luovat paineita vahvistaa laitosten ammattimaista johtamista. Vesihuoltolaitosten johtaminen edellyttää tulevaisuudessa entistä kokonaisvaltaisempaa osaamista, jossa yhdistyvät niin taloudellinen, tekninen, organisaatorinen, ympäristöllinen kuin asiakkuuksien hallintaan liittyvä osaaminen. Nyt tätä osaamista puuttuu etenkin pieniltä ja keskisuurilta laitoksilta.”

2. Muuttoliike

Maan sisäinen muuttoliike voidaan jakaa kuntien väliseen ja kuntien sisäiseen muuttoon. Alue, jolta muutto tapahtuu on lähtöalue. Päämääränä oleva alue on tuloalue. Lähtö- ja tulomuuton erotus muodostaa nettomuuton, joka voi olla negatiivinen (muuttotappio) tai positiivinen (muuttovoitto). Muuttotaseella tarkoitetaan väestömäärään tai viiteryhmään suhteutettua tarkastelua; esimerkiksi muuttajien määrää tuhatta asukasta kohden tai prosenttiosuutta. Muuttoliike voidaan määritellä usealla eri tavalla riippuen siitä, pidetäänkö muuton kriteerinä muuton kestoa, muutto aluetta tai muutto etäisyyttä. Muuttoliike voi olla vapaaehtoista tai pakkoon perustuvaa (pakolaisuus, turvapaikka jne.). Vapaaehtoinen muuttoliike voi olla maassamuuttoa tai siirtolaisuutta.

Muita syitä muuttoon olivat lisäksi paremmat opiskelumahdollisuudet kaupungissa sekä keskusten monipuolisemmat palvelut. Työn perässä muutetaan myös - joko uuden työpaikan luokse tai yleensä parempien työmahdollisuuksien perässä. Myös kaupunkimainen elämänmeno kiehtoi maalta muuttaneita. Suomen merkittävin sisäinen muuttoaalto saikin alkunsa juuri maaseudulta kohti etelän suuria kaupunkeja. Pohjois- ja Itä- Suomesta väestöä siirtyi etelän suuriin kasvukeskuksiin, joiden väkimäärä alkoi kasvaa merkittävästi. Maassamuutto on jo pitkään kohdistunut Etelä-Suomen suurimpiin kaupunkeihin ja niiden lähialueille. Viime vuosina kuntien välisiä muuttoja on tehty vuosittain yli 270 000 kappaletta.

Kaupungistuminen kiihtyy ja vesi- ja viemärlaitostoiminta laajenee

Sodan jälkeen alkanut jälleenrakennus ja yhteiskunnan rakennemuutos heijastuivat myös vedenhankintaan ja viemärointiin, joita vasta 1950-luvun alussa ryhdyttiin kutsumaan nykyisellä yhteisellä nimikkeellä, vesihuolto. Vuonna 1945 yli 40 prosenttia maamme asukkaista sai elantonsa maataloudesta, kun sen osuus vuoteen 1980 mennessä oli laskenut alle 10 prosenttiin. Sodan loppuessa noin kolmannes väestöstä asui kaupungeissa ja kaksi kolmannesta maaseudulla. Vuonna 1969 nämä osuudet olivat yhtä suuret ja 1980-luvun puolivälissä kaupungeissa asui noin 60 prosenttia väestöstä. Rakennemuutokseen liittyi varsin voimakas muuttoliike ulkomaille. Vuodesta 1945 aina vuoteen 1970 saakka oli maastamuuttajia enemmän kuin maahanmuuttajia. Tänä aikana oli nettomuutto Ruotsiin noin 250 000 henkeä ja muihin maihin 305 000 eli yhteensä runsaat puoli miljoonaa hen-

keä. Tämän jälkeen on maahanmuuttajia ollut enemmän kuin maasta pois muuttaneita joitakin yksittäisiä vuosia lukuun ottamatta.

Vuonna 1945 oli Suomessa yhteensä 35 kaupunkia ja 25 kauppalaa, joista 26 kaupungilla ja 14 kauppalalla oli vesilaitos. Sodan seurauksena oli kolme vesilaitoksen omistanutta kaupunkia eli Viipuri, Sortavala ja Käkisalmi jouduttu luovuttamaan Neuvostoliitolle. Kaupunkien vesilaitoksista 13 käytti pintavettä ja 11 pohjavettä. Kaksi laitosta käytti edelleen molempia. Kauppaloista viisi käytti pintavettä ja yhdeksän pohjavettä. Vuonna 1946 vesilaitos puuttui yhä 9 kaupungista ja 11 kauppalasta, mutta viisi kaupunkia ja viisi kauppalaa kuitenkin suunnitteli tuolloin vesilaitoksen perustamista. Neljällä pikkukaupungilla ja kuudella kauppalalla ei ollut vielä mitään suunnitelmia perustaa vesilaitosta. Vuoteen 1950 mennessä oli vielä kaksi kauppalaa ja kaksi kaupunkia saanut vesilaitoksen, joten kaupunkien vesilaitoksia oli yhteensä 28 ja kauppaloiden 16. Suomen Kaupunkiliitto keräsi tilastotietoja kaupunkien vesilaitoksilta sota-ajasta lähtien ja maataloushallituksen insinööriosasto maaseudun vesihuollosta. Vesihallitus ja myöhemmin vesi- ja ympäristöhallitus on vuodesta 1970 lähtien tehnyt tilastoja sellaisista vesi- ja viemärlaitoksista, joiden piiriin kuuluu vähintään 200 asukasta.²⁸

Veden kulutus ja väestönkasvu

Vesilaitosten kehitystä ja veden käyttöä kuvaa ehkä parhaiten veden ominaiskulutus eli verkostoon pumpattu vesimäärä jaettuna verkostoon liittyneen väestön määrällä. Tilastoissa on mahdollisesti käytetty erilaisia laskuperusteita, joten luvut eivät välttämättä ole täysin vertailukelpoisia, mutta joka tapauksessa suuntaa antavia. Esimerkiksi vuonna 1915 oli keskimääräinen veden ominaiskulutus maamme 14 vesilaitoksella noin 45 litraa asukasta kohti vuorokaudessa. Suurin arvo 101 litraa oli Helsingissä ja pienin 15 litraa Vaasassa. Tampereelle valmistui uusi vedenkäsittelylaitos vuonna 1928 ja Turkuun vuonna 1923, minkä jälkeen kulutus nousi aina 1970-luvulle. Alueliitokset ja verkostojen laajentuminen selittävät osaltaan veden kokonaiskulutuksen kehitystä.²⁹

Lukuun ottamatta talvi- ja jatkosodan aikaa kasvoi ominaiskulutus Helsingissä vuosisadan alusta melko tasaisesti aina vuoteen 1974, jolloin saavutettiin suurin arvo 420 litraa asukasta kohti vuorokaudessa. Tampereen ja Turun veden ominaiskulutuskäyrät ovat muodoltaan samankaltaisia, joskin ensiksi mainitulla muutosta kuvaava käyrä on ollut hieman loivempi. Tampereella saavutettiin suurin arvo 355 litraa vuonna 1977 ja Turussa vastaa-

28 Katko 1996.

29 Katko 1996.

vasti noin 400 litraa vuonna 1976. Tukholmassa veden ominaiskulutus oli suurimmillaan noin 500 litraa 1970-luvun puolivälissä. Sielläkin kehitys on ollut hyvin samansuuntaista kuin Suomessa.³⁰

Ominaiskulutuksen uskottiin 1960-luvulla yleisesti kasvavan jatkossakin. Muun muassa Vesihuoltoliiton koulutuspäivillä vuonna 1963 todettiin, että ”veden käytön jatkuvalla kasvulla ei ole ylärajaa”. Esimerkkinä pidettiin kokemuksia Yhdysvalloista, jossa ominaiskulutus oli tuolloin tyypillisesti 500-700 litraa ellei enemmänkin. Kaupunkiliiton käsikirjassa ”Väestökeskusten vesilaitokset” on esitetty graafisesti silloinen käsitys kaupunkien ja suurimpien taajamien tulevasta väestön kasvusta. Ominaiskulutuksesta todettiin, että sen ”tuleva kehitys täytyy kullakin paikkakunnalla arvioida tapauksittain, koska eroavuudet ovat suuria eikä nykyisten keskiarvojen käyttö useissa tapauksissa ole mahdollista”.³¹

Vielä 1960-luvulla ja osin 1970-luvullakin kaupunkien ja taajamien väestömäärien uskottiin kasvavan voimakkaasti ja se näkyi myös vesilaitosten tekemisissä tai teettämissä suunnitelmissa. Muun muassa pääkaupunkiseudun vedenhankinta Päijänteestä perustui tähän näkemykseen. Tampereella päätettiin etsiä myös uutta vesilähdettä lähinnä parempilaatuisen raakaveden turvaamiseksi. Siellä käytettiin 1960-luvun lopulla voimakkaaseen kasvuun perustuvaa vedenkulutusennustetta.

Samanlainen näkemys oli vallalla muissakin kaupungeissa. Esimerkiksi vuonna 1968 ennustettiin, että Porvoon kaupungin veden ominaiskulutus kasvaisi jatkossa yhtä suoraviivaisesti kuin aiemmin kyseisellä vuosikymmenellä. Kaupunkiliitto oli tosin 1960-luvun alussa tehnyt ennusteen, jossa Porvoon ominaiskulutus säilyisi samana aina vuoteen 1990.

Porvoossa maalaiskunnassa keskitetty järjestelmä levisi 1970-luvulla yhä laajemmalle, ja verkostoja rakennettiin taloudellisen nousun myötä. Vuosikymmentä leimaa myös Nesteen jalostamon tulo kuntaan vuonna 1965 ja sitä seurannut suuri muuttoliike kuntaan työpaikkojen perässä. Tämä aiheutti mm. sen, että verkostoa ja myös muuta kunnallistekniikkaa rakennettiin kaikille kaava-alueille niin nopeaan tahtiin, että 20 vuodessa vesijohtoverkostoa tuli maalaiskunnan puolelle yhtä paljon kuin kaupunkiin vesilaitoksen ensimmäisinä 80 vuotena. 1970-luvun puolivälistä alkaen vesijohtoja vedettiin myös haja-asutusalueille. Silloisen verojärjestelmän ansiosta kunta sai runsaasti verotuloja alueen suurteollisuudelta. Vesi- ja viemärlaitostoiminnan investointeja rahoitettiin verovarjoilla, taksat pidettiin alhaisina ja vedenmyynti oli alussa varsin pientä. Toiminta olikin voimakkaasti tappiollista, jopa käyttömenoja rahoitettiin verovarjoilla. Kunnan

30 Katko 1996.

31 Katko 1996.

Enonkosken vesitaksasta valitus hallinto-oikeudessa

Valittaja ei pidä korotuksia kohtuullisina ja tasapuolisina. Omakotitaloille perusmaksujen korotus 335 prosenttia, rivitaloille 137 prosenttia.

ENONKOSKI

Jari Sillanpää

Enonkosken hallinto-oikeus on valittu Enonkosken kunnanhallituksen päätöksensä perusteluista, jolla korotettiin vesi- ja jätevesimaksujen perusmaksuja ruutu- ja rivitaloille vastustajan vaatusten mukaisesti päätöksensä mukaisesti.

SIP:n valtuutettu Maria Luukkainen kertoi valittujen maksujen korotuksen siitä, että kunnalla ja kaupunkina, kaun vesi- ja jätevesimaksujen korotus on ollut 335 prosenttia ja rivitaloille 137 prosenttia.

Valittaja perustelee maksujen korotuksen laittamalla, koska valittajan omakotitalojen vesi- ja jätevesimaksut olivat vuonna 2021 vuosituloa 41,64 euroa ja kunnanhallituksen päätöksen mukaisesti vuonna 2022 olivat 176,36 euroa. Rivitalojen perusmaksut nousivat niin vuosituloa kuin 137 prosentilla.

Muiden kriteerijoiden kuten rivitalojen vesi- ja jätevesimaksut nousivat laittamalla vuosituloa 150,29 eurosta 205,81 eurosta eli vuosituloa nollat 137 prosentilla.

VALITTAJA toivoo, että päätöksensä yhteydessä kunnanhallituksen ja valittajan välillä olisi ollut keskustelua ja rivitalojen vesi- ja jätevesimaksujen perusmaksut olisi ollut samalla tasolla omakotitalojen kanssa.

Valittaja toivoo, että vesihuollon maksujen mukana tulee vakiokorotus jatkuvasti uuden vesi- ja jätevesimaksujen korotuksen ja korotuksen. Valittajan mielestä vesi- ja jätevesimaksujen korotus on ollut tasapuolista ja kohtuullista.

Valittajan mielestä maksujen kohtuullisuus ja tasapuolisuus ei ole ollut kunnanhallituksen päätöksessä.

LISÄKSI valittaja toivoo, että vesihuollon

Omakotitalojen omistajat ovat saaneet tiedon paikallislehdistä.

Enonkosken valtuusto korotti kurvan vesi- ja jätevesimaksujen perusmaksuja ruutu- ja rivitaloille lyhyessä ajassa. Päätti puoli valittujen hallinto-oikeuden.

Enonkosken valtuusto päätti korottaa omakotitalojen vesi- ja jätevesimaksujen perusmaksuja ruutu- ja rivitaloille lyhyessä ajassa. Päätti puoli valittujen hallinto-oikeuden.

Enonkosken valtuusto päätti korottaa omakotitalojen vesi- ja jätevesimaksujen perusmaksuja ruutu- ja rivitaloille lyhyessä ajassa. Päätti puoli valittujen hallinto-oikeuden.

Enonkosken valtuusto päätti korottaa omakotitalojen vesi- ja jätevesimaksujen perusmaksuja ruutu- ja rivitaloille lyhyessä ajassa. Päätti puoli valittujen hallinto-oikeuden.

Enonkosken valtuusto päätti korottaa omakotitalojen vesi- ja jätevesimaksujen perusmaksuja ruutu- ja rivitaloille lyhyessä ajassa. Päätti puoli valittujen hallinto-oikeuden.

taloudellisen tilanteen heikettyä 1980-luvun lopussa mm. verojärjestelmän muutoksen takia ei vesihuoltoa enää pystytty rahoittamaan verovaroin. Investointitaso laski, ja 15 vuoden kuluessa maksut nousivat noin kolminkertaisiksi. Kuntaliitokseen tultaessa toiminta voitiin rahoittaa pääosin toimintatuloilla.³²

Vesilaitos ja viemäröinti sekä jäteveden puhdistus yhdistettiin Porvoossa 1.1.1975. Siitä lähtien uuden laitoksen käyttötulos on ollut alijäämäinen. Tätä taustaa vasten toimintavuosi 1990 oli merkittävä koska käyttötulos oli ylijäämäinen. Nettotulos oli 0,15 milj.mk eli noin 1 % laitoksen liikevaihdosta. Näin ollen talousarviossa asetettu tavoite saavutettiin.

Heikot taloudelliset tulokset vuoden 1975 jälkeen ovat olleet seurausta suurista ja välttämättömistä investoinneista sekä tulojen epäsuotuisesta kehityksestä. Yleinen yhteiskuntakehitys, vedenhankinnan vaikea tilanne 70-luvulla sekä silloisen viemäriverkon erittäin huono kunto ovat käytännössä sanelleet investoinnit. Yhteiskuntakehitykselle ominaisen asumisväljyyden kasvun ja sisäisen muuttoliikkeen negatiivisista vaikutuksista laitoksen talouteen saa hyvän käsityksen, kun tarkastellaan kehitystä vuoden 1975 jälkeen. Laitokseen liittyneiden kiinteistöjen lukumäärä ja johtoverkoston pituus on kasvanut yli 50 %. Samana aikana on kaupungin väkiluku kasvanut ainoastaan 6,5% (1 300 as). Koska vedenkulutus riippuu pitkälti asukasmäärästä, vedenmyynti ei juurikaan kasvanut vaikka uusia asunto- ja teollisuusalueita otetaan jatkuvasti käyttöön. Tilannetta kärjisti se, että laitoksen taksaan ei ole sisällynyt liittymismaksuja.³³

Valtion toimilla onkin suuri merkitys muuttoliikkeisiin ja sitä kautta myös pitkällä aikavälillä vesihuoltoon kuten edellinen esimerkki Porvoosta osoittaa.

Espoossa Bodomin pintavesilaitoksen rakentamistarve johtui osaltaan Espoon kunnan nopeasta kehityksestä ja väestön kasvusta. Kunnan väestönkasvu oli ollut 1960-luvulle tultaessa suhteellisesti maan suurinta. Vuoden 1955 alussa henkikirjoitettu väestö oli 35 836 ja vuoden 1960 alussa noin 53 000. Kasvu oli pääasiassa muuttoväen aiheuttamaa – noin 4000 henkeä vuodessa – eikä kasvulle ollut näkyvissä loppua. Espoossa toteutettiin useita alueellisia rakentamishankkeita.³⁴

Espoon itäosa sai veden Helsingin kaupungilta keskinäisen sopimuksen perusteella, mutta veden jakelualue oli rajattu. Vedentarpeen nopeasti lisäntyessä ryhdyttiin suunnittelemaan Espoon kunnan ja Kauniaisten kauppa-

32 Björkell 1.11.2002, 3.3.2003.

33 K-G Björkell, Taloudellinen yleiskatsaus teoksessa Aqva Borgoensis.

34 Vuorinen 1960.

Kun rahat ei riitä, toimintoja keskitetään

Keskustelu sote-kiinteistöjen kohtalosta on virinnyt kunnissa, kun uutta hyvinvointialuetta ollaan polkaisemassa vasta käyntiin. Jokaisessa kunnassa on sote-käytössä kymmeniä tuhansia neliötä, kun lasketaan terveyskeskukset eri toimintoihin sekä sosiaalipalvelut ja lisäksi vielä pelastustoimen tilat. Kurikassa pelkästään sote-kiinteistöjä on runsas neliö per asukas eli noin 20 000 asukkaan Kurikassa sote-neliötä riittää. Lisäksi toimintoja on muissakin kuin omissa kiinteistöissä.

Hyvinvointialue on sitoutunut vuokraamaan käyttöönsä kuntien omistamat sote-tilat kolmeksi vuodeksi, mutta kukaan ei tiedä, mitä tapahtuu sen jälkeen.

Mitä toimintoja kunnissa säilyy, mitä yhdistetään ja keskitetään, mitä lopetetaan? Uudet aluevaltuutetut vasta aloittelevat töitään. Vuoden 2025 lopulla tiedettäneen paremmin, millaisiksi sote-alueet muodostuvat.

Suurin kysymysmerkki tällä hetkellä on raha, jolla hyvinvointia alueellamme aletaan pyörittää. Valtion menoarvio kuluvalle vuodelle on

Väestötappio vaikuttaa.

yhteensä yli 6,4 miljardia euroa ja siitä toiseksi suurimman siivun vie sosiaali- ja terveysministeriö eli vajaat 16 miljardia euroa. Tästä katetaan muun muassa kansaneläkkeet, asumistuet ja perheynnä muut juoksevat etuudet. Hyvinvointialueiden ra-

hoitus kulkee valtiovarainministeriön 21 miljardin euron budjetin kautta. Summasta reilut kymmenen miljardia menee kuntien valtionosuuksiin ja palvelujen järjestämisen tukemiseen. Hyvinvointialueet ja Hus-yhtymä ovat saamassa vajaat 930 miljoonaa euroa.

Mitä se tarkoittaa meidän alueelle ja mitä sillä rahalla saa? Moni usko, että raha ei riitä alkuunkaan.

Kurikassa ja koko maakunnassa kiinteistöjen tarvetta määrittää palveluiden laatu eli kuinka paljon ja millaisia palveluita säilyy lähilpal-

veluna ja millaiset muuttuvat etäpalveluksi. Se lienee päivänselvää, että ihan joka kunnassa ei samoja palveluita pyöritetä – ehkä erikoistutaan ja keskitetään osaamista. Toisaalta pelkona on välimatkojen pidentyminen, palveluiden karkaaminen kauas etenkin reuna-alueilta. Puntarissa ovat siis tehokkaat, keskitetyt palvelut ja reuna-alueet.

Kovin hyvältä yhtälö ei sote-kiinteistöjen osalta näytä, sillä toiminnot eivät oikein millään mittareilla laskettuna pysy tulevaisuudessa entisellään – väestötappio vaikuttaa läpi koko yhteiskunnan.

Kuva: Kurikka-lehti 31.1.2022

lan omavaraista vedenhankintaa. Pohjavesiesiintymiä ei kunnassa sanottavasti ollut ja useat 1960-luvun asutuksen läheiset järvet olivat laadultaan ja määrältäänkin riittämättömiä, joten päädyttiin tutkimaan Bodomjärveä. Järven sijainti oli Espoon kehityksen kannalta hyvä ja sen vesi hyvänlaatuisista.³⁵ Vedenkäsittelylaitos otettiin käyttöön keväällä 1961.

Bodomin vesilaitoksen käyttö päättyi 13. maaliskuuta 1998. Kulutuksen kasvu tyydytettiin hankkimalla vettä seudullisena yhteistyönä – 1980-luvun alkuvuosista lähtien lähinnä Päijänteestä. Veden ominaiskulutus laski 1970-luvulta lähtien mm. jätevesimaksulain ja vettä säästävän tekniikan laajenemisen myötä. Seudullisen yhteistyön myötä Espoossa alettiin myydä vettä ensin Kirkkonummelle vuodesta 1977 ja Vantaan länsiosiin vuodesta 1982 alkaen.

Helsingin seudun lopullinen vedenhankinta tähtäsi Päijänne-ohjelman toteuttamiseen. Päijänne-hankkeen organisaatiomuoto päätettiin vuonna 1972. Osakaskuntien valtuustot hyväksyivät osakeyhtiömuotoisen organisaation ja kauppa- ja teollisuusministeriö puolestaan hyväksyi ”Pääkaupunkiseudun Vesi Oy – Huvudstadsregionens Vatten Ab” nimisen osakeyhtiön

yhtiöjärjestyksen 20.10.1972. Yhtiöön liittyivät alkuvaiheessa Helsingin, Espoon, Kauniaisten ja Hyvinkään kaupungit, Vantaan kauppalat, Sipoon ja Nurmijärven kunnat, Porvoon maalaiskunta, Tuusulan seudun vesilaitoskuntainliitto (Tuusula, Järvenpää, Kerava) sekä Oy Alko Ab. Kirkkonummen kunta teki lopullisen liittymispäätöksen vuoden 1973 alussa. Osakkaiden vesivaraukset olivat yhteensä 11,68 kuutiometriä sekunnissa, josta Espoon osuus oli 1,9 kuutiometriä sekunnissa ja noin 16,3 prosenttia osakemäärästä ja vesivarauksesta.³⁶ Kun vielä Porvoon maalaiskunta liittyi hankkeeseen ja muiden osakkaiden varauksia hieman tarkistettiin, tunnelin kokonaiskapasiteetiksi saatiin 13 kuutiota sekunnissa. Kokonaisuudessaan tunneli valmistui vuonna 1982, jolloin se otettiin käyttöön.³⁷

Vielä vuonna 1973 painetussa Rakennusinsinööriliiton Vesihuolto-käsikirjassa arvioitiin veden ominaiskulutuksen nousevan. Vuoden 1972 öljykriisin ja vuonna 1974 voimaan tulleen jätevesimaksulain seurauksena ominaiskulutus alkoi laskea. Ilmiö on jatkunut 2000-luvullakin.

Uusin suuri muuttoliike

Uusin suuri muuttoliike alkoi Suomen 1990-luvun alun lamasta lähtien jatkuen 2020-luvulle. Muuttoliike on ollut niin Suomen sisäistä kuin Euroopan Unionin maihin suuntautuvaa.

Kaupungit, joilla on ollut erityisen vahva teollisuusperusta ja vaihtoehtoisia elinkeinoja ei ole löytynyt, kärsivät vielä tänäkin päivänä suuresta muuttotappiosta. Pääkaupunkiseutu on ollut kaikissa merkittävässä muuttoliikkeissä selvin voittaja. Kovan muuttoliikkeen tyhjentäessä syrjäseutuja kärsitään Helsingissä jo liian kovasta muuttovirrasta kaupunkiin. Samaan aikaan myös maahanmuutto Suomeen on kasvanut nopeasti. Tämän myöhäisemmän muuttoliikkeen suurimpina voittajina ovat olleet suurimmat kaupungit, eli Helsinki, Tampere, Oulu ja Jyväskylä ympärystineen.

Asuntojen kaupunkien alhaisemmat hinnat maaseudulla johtavat siihen, että kaikkein pienituloisimmat ovat pakotettuja muuttamaan maaseutukuntiin. Toisaalta muuttotappio vähenee ja voi jopa kääntyä muuttovoitoksi. Monet paikkakunnat käyttävät erilaisia houkuttimia saadakseen uusia asukkaita ja perheitä hankkimaan lapsia. Tärkeimpiä syitä näihin kunnan rajat ylittäviin muuttoihin ovat työpaikan vaihto sekä opiskelu, mutta myös uusien asuinalueiden rakentaminen vetää muuttajia toiseen kuntaan.³⁸

36 VL VK 1966; VL VK 1972.

37 Herranen 2001, 175.

38 <https://peda.net/sastamala/peruskoulut/sylvaan-koulu/oppiaineet/maantieto/koppanen-sanni/suomi22/1tskrp>, luettu 10.1.2022.

Monet suomalaiset haluavat siirtyä keskustan vilinästä rauhallisemmille asuinalueille hieman kauemmas kaupungista. Näiden uusien asuinalueiden saavutettavuus on kuitenkin yleensä hyvä johtuen toimivista liikenneyhteyksistä. Etelän suuret kaupungit saavat myös paljon uusia asukkaita maahanmuuttajista. Sellaiset kaupungit, kuten Helsinki, Tampere, Turku sekä Oulu, ovat selkeästi kasvattaneet asukasmääräänsä viime vuosikymmeninä.³⁹

Voimakas maassamuutto on vaikuttanut muuttotappioalueiden syntymiseen. Näitä alueita löytyy erityisesti itä- ja pohjoisosista Suomea. Muuttotappioalueille on tyypillistä, että nuoren työikäisen väestön hakeutuessa muualle työn perässä kunnan väestön ikärakenne muuttuu vanhemmaksi. Näissä kunnissa tehdään vähän lapsia, koska lisääntymisikäisten aikuisten määrä on voimakkaan muuton vuoksi vähäinen. Joissakin kunnissa on jouduttu lakkauttamaan kouluja ja päiväkoteja, koska lasten määrä kunnassa on vähentynyt alhaisen syntyvyyden takia. Lisäksi näin on saatu myös säästöjä aikaiseksi. Muuttotappiokuntien verotulojen määrä laskee myös samalla, kun veronmaksajia siirtyy suurempiin keskuksiin. Näin kunta voi joutua supistamaan palvelujaan.⁴⁰

Tälläkin hetkellä monissa Suomen kunnissa pohditaan säästötoimenpiteitä, joilla kunnan talous saadaan tasapainoon. Monien syrjäisten taajamien palvelut ovat heikentyneet, koska muuttoliikkeen myötä myös ostovoima kunnan sisällä on laskenut. Erityisesti kauppoja sekä posteja on lakkautettu ja virastoja siirretty suurempiin taajamiin. Tällöin haja-asutusalueilla elävien ikääntyneiden ihmisten liikkuminen palveluiden luo vaikeutuu entisestään. Jonkin verran tilannetta helpottavat kyläraiteille kesäisin ilmaantuvat lomalaiset, jotka mökeille mennessään piipahtavat kaupoilla ja näin edesauttavat palveluiden pysyvyyttä ja kyläkauppojen hengissä selviämistä. Autioituvat syrjäiset maaseutualueet eivät ole ainoita, joiden väestö vähenee. Suomessa on sellaisia pikkukaupunkeja, joiden väestön määrä on pienentynyt aivan viime vuosina työpaikkojen vähenemisen myötä.⁴¹

Muuttovoittoalueita Suomessa ovat suuret etelän kaupungit ja niiden lähikunnat, joilla on tarjota paljon työpaikkoja ja koulutusmahdollisuuksia. Myös asuntojen hinnat voivat nousta pilviin kysynnän lisääntyessä. Osa kaupunkiin muuttaneista voi joutua kohtaamaan moninaisia sosiaalisia ongelmia eläessään erilaisessa ympäristössä kuin aikaisemmin. Perhe ja ystävät jäivät ehkä toiselle paikkakunnalle ja ympärillä on vain vieraita ihmisiä. Toisaalta kaupungeissa on usein paremmat ja kattavammat terveydenhuoltojärjestelmät sekä sosiaalipalvelut.⁴²

Tuoreessa KAKS:n Ilmapuntari-tutkimuksessa selvitettiin suomalaisten todennäköisyyttä muuttaa toiselle paikkakunnalle asumaan seuraavan parin kolmen vuoden aikana. Niiltä, jotka pitivät muuttoa erittäin tai melko todennäköisenä kysyttiin, missä määrin eri tekijät vaikuttavat muuttoaikaisiin. KAKS- Kunnallisalan kehittämissäätiön tutkimuksen toteutti Kantar TNS Oy. Tutkimusaineisto on koottu Gallup Kanavalla 26.11-1.12.2021 ja haastatteluja tehtiin yhteensä 1014. Vastaajat olivat 18–79 vuotta täyttänyttä väestöä Ahvenanmaata lukuun ottamatta.⁴³

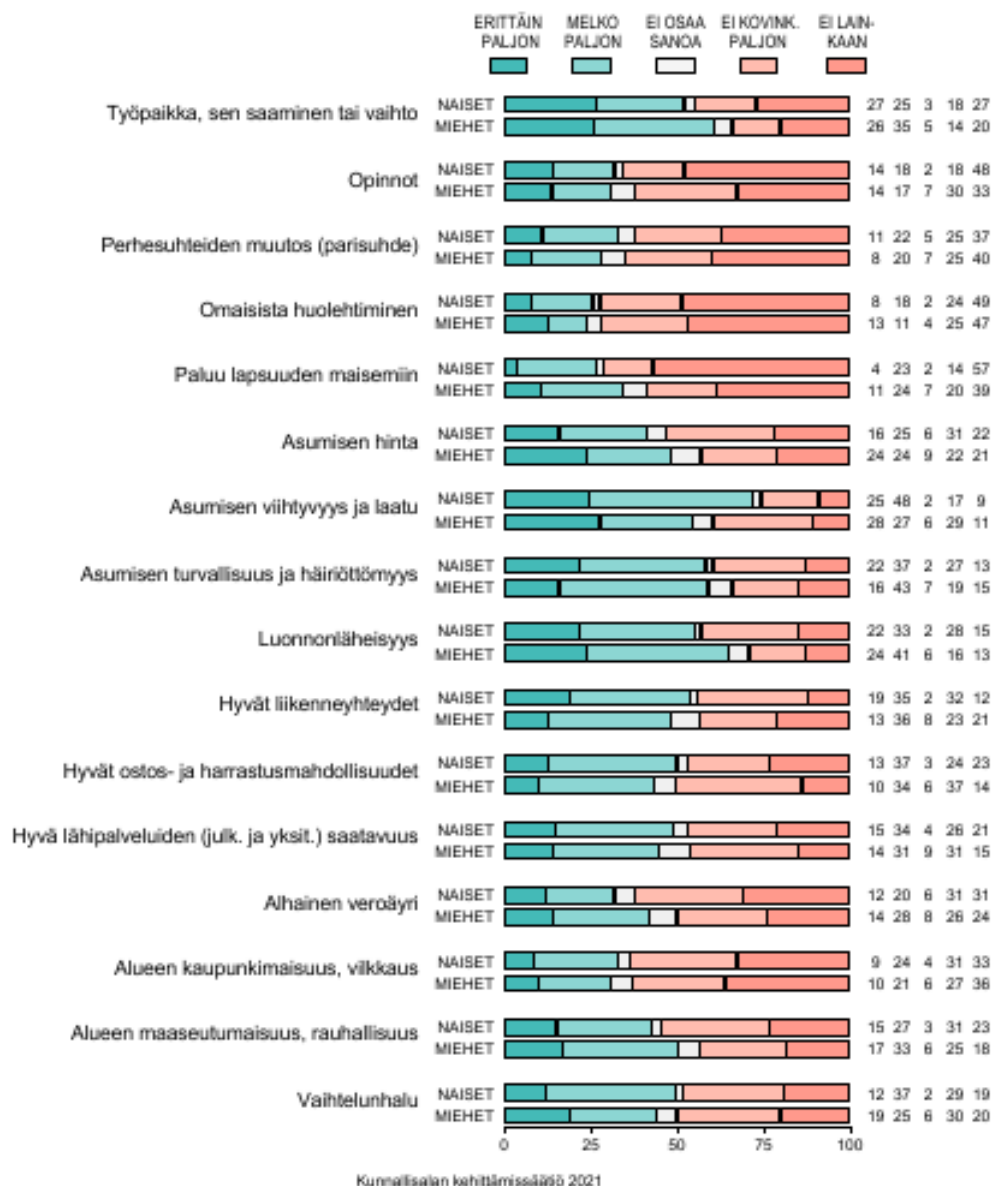
Noin joka viides (18 %) suomalainen pitäisi muuttoa toiselle paikkakunnalle erittäin tai melko todennäköisenä seuraavan parin kolmen vuoden sisällä: käytännössä tämä tarkoittaa sitä, että yli 700.000 suomalaista pitää muuttoa toiselle paikkakunnalle todennäköisenä. Paikkakunnan vaihtoon vaikuttaa eniten asumisen viihtyvyys ja laatu (62 %); toiseksi merkittävimmät muuttoon vaikuttavat tekijät ovat luonnonläheisyys (61 %) ja turvallisuus (58 %). Suomalaiset ovat myös valmiita muuttamaan työn perässä toiselle paikkakunnalle: lähes kolme viidestä (57 %) vastaajasta pitää työpaikan saantia ainakin melko tärkeänä perusteena muutolle. Tärkeisiin tekijöihin kuuluvat lisäksi hyvät liikenneyhteydet ja lähipalvelut.⁴⁴

42 Ibid.

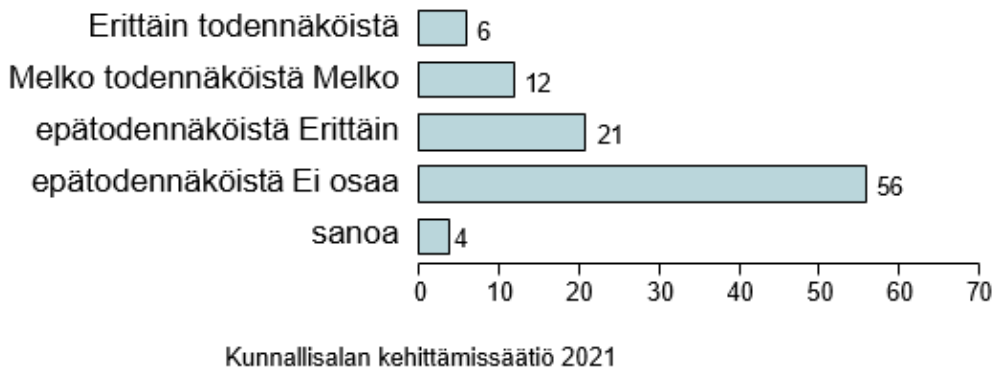
43 Ibid.

44 Ibid.

Kuvio 7s. MISSÄ MÄÄRIN SEURAAVAT TEKIJÄT JA SYYT VAIKUTTAVAT SIIHEN, ETTÄ PITÄÄ MUUTTOA TODENNÄKÖISENÄ: NAISET vs. MIEHET (muuttoa todennäköisenä pitäviä, %).%)

**Kuvio 6. KUINKA TODENNÄKÖISENÄ PITÄÄ SITÄ, ETTÄ MUUT-
TAA TOISELLE PAIKKAKUNNALLE ASUMAAN SEURAA-
VAN PARIN KOLMEN VUODEN SISÄLLÄ (%).**

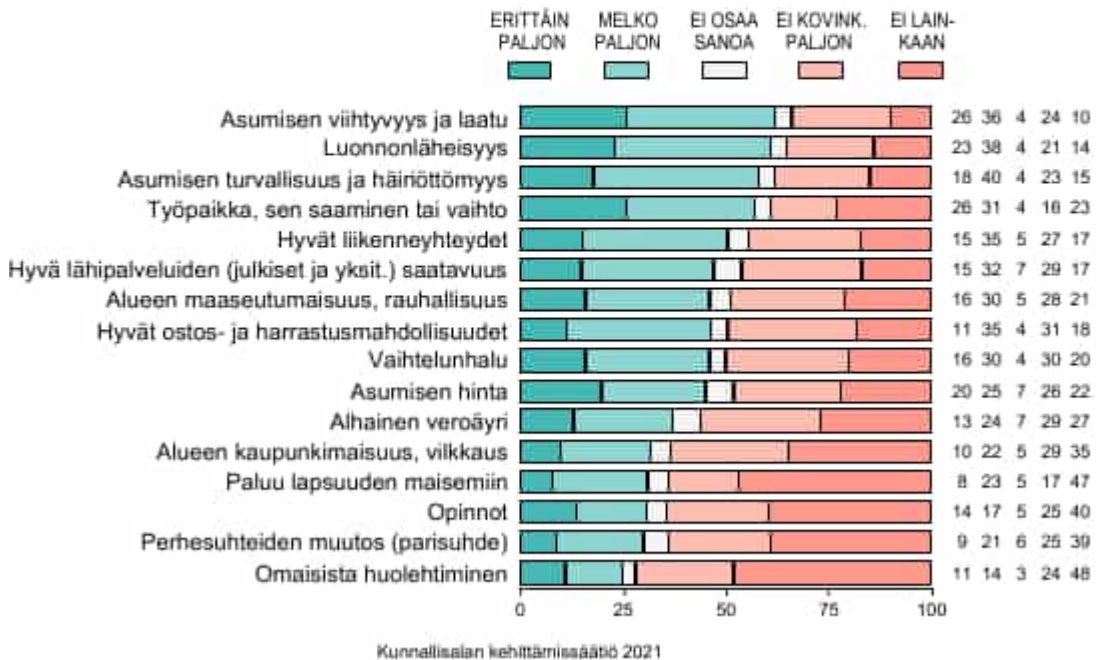

Vastaajan asuinalue heijastuu vastauksissa: Etelä-Suomen asukkaista lähes neljännes (23 %) arvioi muuttavansa toiselle paikkakunnalle parin kolmen vuoden sisällä. Maaseutumaisissa kunnissa asuvista näin ajattelee vain yksi kymmenestä (11 %). Helsingissä asuvat olisivat muuhun Suomeen verrattuna kaikista valmiimpia vaihtamaan paikkakuntaa asumisen laadun (79 %), luonnonläheisyyden (76 %), turvallisuuden (71 %) ja edullisempien asuinkustannusten perässä (70 %).⁴⁵

⁴⁵ <https://kaks.fi/uutiset/yli-700-000-suomalaista-harkitsee-muuttoa-lahivuosina-haetaan-viihtyisyytta-luonnonlaheisyytta-ja-turvallisuutta/>, luettu 10.2.2022.

Vastaajan iällä on vahva vaikutus muuttoaikeisiin: nuorista 18–30-vuotiaista enemmän kuin kaksi viidestä (43 %) arvioi siirtyvänsä toiselle paikkakunnalle seuraavan kahden kolmen vuoden aikana. Yli 60-vuotiaista enää vain yksi kymmenestä (9 %) pitää omaa muuttoa todennäköisenä. Korkeimmillaan muuttoaiheet ovat opiskelijoiden keskuudessa: lähes joka toinen (47 %) arvioi muuttavansa toiselle paikkakunnalle seuraavan parin kolmen vuoden aikana. Työnkuva vaikuttaa muuttohalukkuuteen: yrittäjät (4 %) ja eläkeläiset (8 %) ovat kaikista haluttomimpia muuttaa toisaalle.⁴⁶

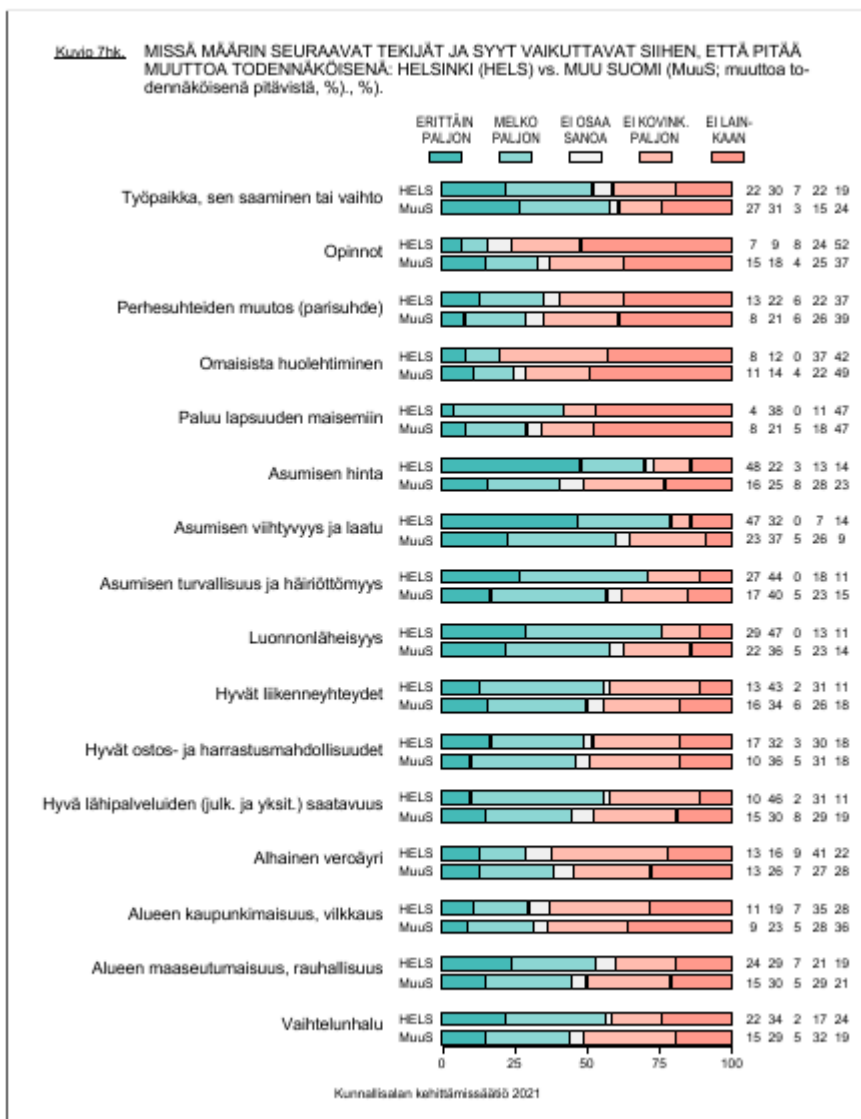
Kuvio 7. MISSÄ MÄÄRIN SEURAAVAT TEKIJÄT JA SYYT VAIKUTTAVAT SIIHEN, ETTÄ PITÄÄ TODENNÄKÖISENÄ MUUTTOA TOISELLE PAIKKAKUNNALLE (muuttoa todennäköisenä pitävistä, %).

Vähemmän tärkeitä asioita ovat lähiomaisista huolehtiminen (25 %), perhesuhteiden muutos (30 %), opinnot (31 %) ja paluu lapsuuden maisemiin (31 %). Myöskään asuinalueen kaupunkimaisuus (32 %) ei kuulu tärkeim

⁴⁶ <https://kaks.fi/uutiset/yli-700-000-suomalaista-harkitsee-muuttoa-lahivuosina-haetaan-viihtyisyytta-luonnonlaheisyytta-ja-turvallisuutta/>, luettu 10.2.2022.

piin muuttoon vaikuttaviin tekijöihin. Veroäyrin suuruus (37 %) ei ole ratkaisevimpia asioita muuttoa suunniteltaessa.⁴⁷

47 <https://kaks.fi/uutiset/yli-700-000-suomalaista-harkitsee-muuttoa-lahivuosina-haetaan-viihtyisyytta-luonnonlaheisyytta-ja-turvallisuutta/>, luettu 10.2.2022.

Kurikka

94. vuosikerta

Nro 8

-LEHTI

Koko Kurikassa on tonttikampanjassa lähes 150 tonttia satasen hintaan maaliskuussa. Kiven alueelle rakennettiin viime vuonna eniten Kurikassa. Kuvassa Heidi Vähämäen ja Joonas Mäkiläin rakennusprojekti Harjakoskenrallilla. Tavoitteena on muutto uuteen kotiin kesän korvalla.

Kurikka houkuttelee satasen tonteilla

KURIKKA

Katja Rantatulkila
Maria Rikala

Kurikan kaupunki järjestää jälleen tonttikampanjan, jolla se kaupittelee omakotitontteja sadalla eurolla kappale. Asia hyväksyttiin viime maanantaina kaupunginhallituksessa.

Tonttikampanja on järjestetty aiemminkin, mutta tänä vuonna mukana ovat ensimmäistä kertaa kaikki kaupungin omistamat omakotitontit, joissa on valmis kunnallistekniikka. Tonttikampanja pidetään 12. maaliskuuta.

Kaupungeedeetti **Kati Sulosen** mukaan kampanjassa on yhteensä lähes 150 omakotitonttia koko Kurikan alueelta.

– Ajattelimme, että kun meillä on nyt tämä maksuton varhaiskasvatus, niin sen kaverina tarjoamme satasen tontteja. Tämä on iso mahdollisuus nyt uusille ja nykyisille kurikkalaisille. Tarjoam-

me mahdollisuuden tulla hyvään Kurikkaan, Sulonen toteaa.

Viime vuonna kaupunki möi kymmenkunta omakotitonttia, joista suurin osa sijaitsi Kiven alueella.

– Se on ollut suosituin alueemme, myös Riihdankalliolle rakennetaan jonkin verran.

KAMPANJATONTTEJA on Sulosen mukaan kanta-Kurikan, Jalasjärven ja Jurvan alueilla. Kampanjaan kuuluvat kaikki kaupungin verkkosivuilla myynissä olevat omakotitalotontit, joille on kunnallistekniikka valmiina. Lisäksi kampanjaan kuuluvat Hakunin asuinalueen tontit, joille rakennetaan kunnallistekniikka tänä vuonna.

– Tontteja on hyvin eri kokoisia, reilusta tuhannesta neliöstä jopa yli kuuteen tuhanteen neliöön. Niitä on niin haja-asutusalueella kuin asemakaava-alueellakin, et- tä on vara valita. Nettisivuilla voi

käydä katsomassa tonttilannetta, Sulonen huomauttaa.

KEVÄT ON SULOSEN mukaan suosituinta tonttikauppojen aikaa ja siksi kampanjakin on ajoitettu kevääseen.

– Vielä tänä vuonna ei ole solmittu tonttikauppoja, mutta yleensä vilkastuu maalisi-huhtikuussa. Ja vielä ehtii aloittaa rakennustyötkin samana vuonna, Sulonen tietää.

Rakentamaan pääsee heti kauppojen allekirjoittamisen ja rakennusluvan saamisen jälkeen. Tonttikampanjaan kuuluvat tontit myydään paikalle saapuville ostajille saapumisjärjestyksessä. Kohdeet myydään suoramyynnillä eli kaupunkikirjat allekirjoitetaan heti paikan päällä. Myyntihinnan lisäksi ostajan maksettavaksi tulevat tavanomaiset kiinteistökauppaan ja rakentamiseen kuuluvat maksut.

Kampanjatontteja koskee rakentamiselvoite, johon liittyy 15

000 euron sopimussakko. Ostaja sitoutuu rakentamaan kolmen vuoden kuluessa asuintalon.

– Ostajalla ei ole oikeutta jälleenkäynnin vaihtaa tonttia toiseen tai palauttaa sitä kaupungille ilman sopimussakon soveltamista. Tarkoituksena on varmistaa, että tontti hankitaan rakentamistar- koitukseen ja välttää kampanjatonttien hämstraaminen.

Kampanjatontteja ei voi varata etukäteen tai paikan päällä kampanja-aikana 18.1.–12. maaliskuuta.

AIKAISEMMIN tehdyt varaukset säilyvät ennallaan ja tontin varaaja voi ostaa varatun kohteensa kampanjapäivänä alennetulla hinnalla.

– Kampanja-aikana tontteja voidaan ostaa suorakaupalla niiden tavanomaisilla hinnoilla sekä myyntiehdolla. Kampanjan päätymisen jälkeen tonttien hinnat palautuvat kaupunginhallituksen määrittelemien myyntihintojen ja ehtojen mukaisiksi.

Sipoo ei halua pakottaa liittymään

Vesihuolto: Ely-keskuksen mielestä toiminta-alueita olisi pitänyt laajentaa. Se tarkoittaisi yhä useammalle pakollista liittymistä kunnalliseen vesi- ja viemäriverkostoon kylissä.

Sipoo
Riitta Ketola

Sipoo haluaa välttää pakko-liittämiset vesi- ja viemäri-johtoon haja-asutusalueilla, joten Uudenmaan ely-keskuksen valitus on hylättävä perusteettomana. Suunnilleen näin voi kiteyttää kunnanhallituksen antaman lausunnon Helsingin hallinto-oikeudelle. Se on pyytänyt Sipoon lausuntoa ely-keskuksen tekemään valitukseen, joka koskee kunnan vesihuoltolaitosten toiminta-alueita.

Sipoon kunnanvaltuusto päätti 24.5.2021 vesihuoltolaitosten toiminta-alueista. Ely-keskus vaatii päätöksen kumoamista ja palauttamista uudelleen käsiteltäväksi.

Toiminta-alueeksi määriteltyllä alueella asuvan on pakko liittyä kunnalliseen vesi- ja viemäriverkkoon. Sipoossa toiminta-alue on määritelty kattamaan pääasiassa vain asemakaava-alueet ja lähivuostina asemakaavoittamattavat alueet.

- Ely-keskus vaatii toiminta-alueita laajennettavaksi ja väitää, että ne ovat asemakaavoitettavia alueita.

- Ely-keskus vaatii toiminta-alueita laajennettavaksi ja väitää, että ne ovat asemakaavoitettavia alueita, joihin on niin tiheä asutus, että ne pitää määritellä sen takia toiminta-alueeksi, sanoo Sipoon tekninen johtaja **Ilari Myllyvirta**.

- Olemme käyneet läpi jokaisen alueen.

Näillä alueilla kaavatilanne tai asukasliikitys eivät Myllyvirran mukaan edellytä toiminta-alueeksi määrittelyä. Myöskään asukkaat eivät ole sitä vaatineet.

- Sipoon on lähtenyt siitä, että toiminta-alueet määritellään luonnukaisiksi, mutta niin suppeiksi kuin lausuaadit sen mahdollista.

Toiminta-alueiden ulkopuolella olevia alueita, joihin on kunnallinen vesi ja vie-

Sipoossa laajennetaan vuosittain vesi- ja viemäriputkia kaava-alueiden ulkopuolelle. Parhailaan Keski-Uudenmaan Vesi uusii Pohjois-Paippisista Järvenpään kulkevaa runkolinjaa, josta sipoolaisillekin tulee vettä.

määräntä, Sipoon kutsuu jakelualueiksi. Ely-keskuksen mielestä sellaista termiä ei ole olemassakaan.

- Olemme nimenneet ne jakelualueiksi, mutta olisi voitu nimetä ihan mikäsi vaan.

Myllyvirran mukaan asia perustuu vesihuoltolakiin.

- Kunnille on annettu oikeus valita tapa millä vesihuolto järjestetään.

Vaihtoehtoina on vesihuollon toiminta-alueen laajentaminen, uuden vesihuoltolaitoksen perustaminen tai "muun tarpeellisen vesihuollon palvelun saatu vuoden turvaaminen".

- Sipoon on käyttänyt juuri tuota viimeksi mainittua.

- Sipoon haluaa tarjota asukkaalle keskittynyt vesihuolto, mutta kunnan päätäjät eivät halua pakkoa, vaan

Kunnille on annettu oikeus valita tapa millä vesihuolto järjestetään.

uskovat siihen, että jokaisen sipoolainen ennemmin tai myöhemmin liittyy, kun kiinteistökohtainen järjestelmä vaatii remonttia.

Vesi- ja viemäriverkostoa laajennetaan Sipoossa vuosittain haja-asutusalueille, mutta osa asukkaista ei halua liittyä, koska on jo ehtinyt hankkia toimivan, kiinteistökohtaisen järjestelmän. Kiinteistön omistajalle kunnalliseen verkkoon liittyminen ja toimijohdon rakentaminen maksaa noin 10 000-20 000 euroa.

Ajan kuluessa kiinteistökohtaiset järjestelmät alkavat kuitenkin vaatia huoltoa ja uudistamista, jolloin moni muuttaa mieltään.

- Kun rakennetaan uusi alue, liittymäaste on 50-60 prosenttia, mutta kymmenen vuoden kuluttua se alkaa olla jo 70 prosenttia ja 20 vuoden kuluttua se on selvästi yli 80 prosenttia. Vapaaehtoisuus siis toimii, Myllyvirta sanoo.

Sipoon Veden liiketaloustoiminnanjohtaja **Matti Hattunen** kertoo,

että kun jakelualueista päätettiin, ely-keskuksen kanssa käytiin siitä paljon neuvottelua.

- Katkettiin eniten ely-keskusta tuntuu häiritsevän se, että vesiosuuskunnille ei määritelty toiminta-alueita tässä meidän työme yhteydessä.

Sipoon Veden lisäksi Sipoossa toimivat vesiosuuskunta Suomi, Kitiön vesiosuuskunta ja Sibbe vesihuolto-osuuskunta, joista kaksi viimeksi mainittua päätöstä saaristossa.

Saaristossa yhdyskuntakehitys ei ole sellaista, että tulisi määrittää toiminta-alueita. Ja vaikka sellainen määriteltäisiin, siellä on joka tapauksessa liivennetty liittymisvelvollisuus, sanoo Hattunen.

Valtaosa asutuksesta on kesämökkejä. Hattusen mielestä ely-keskus on tehnyt valitusta vanhentuneen ohjeen perusteella, koska on ymmärtänyt, että uusi ohjeistus ei toisi heidän kannaltaan haluttua lopputulosta.

Pääkirjoitus

Forssan 2. helmikuuta 2022

Resurssi- ja rahapula kalvaa vesihuoltoa

Forssan lehden pääkirjoitus 2.2.2022 otsikolla ”Resurssi- ja rahapula kalvaa kylien vesihuoltoa” nostaa esille haja-asutusalueiden ongelmia: ”Haja-asutusalueen kylille on viime vuosikymmeninä rakennettu vesihuoltoverkostoja, joita ylläpitävät paitsi kunnalliset vesihuoltolaitokset myös yksityisomisteiset vesiosuuskunnat ja -yhtymät.

Nyt iso osa näistä laitoksista joutuu sinnittelemään tuottaakseen asiakkailleen toimintavarmoja vesihuoltopalveluja. Pulmana on etenkin resurssien vähyys sekä riittämätön rahoitus.

Hämeen haja-asutuksen vesihuoltostrategia nostaa esille uhkakuvat vesihuollon toimintakyvyn rapautumisesta.

Toiminnan jatkuvuus on kiinni eri toimijoiden välisestä yhteistyötä tai siten sulautumisesta isompaan laitokseen.

Velkainen Kojjärven alueen jätevesiosuuskunta kaatui muutama vuosi sitten Forssan vesihuoltoliikelaitoksen hoidettavaksi.

Tammelan kunta on saanut antaa enemmän tai vähemmän säännöllisesti avustuksia ja lisärahoitusta etenkin Pohjois-Tammelan ja Etelä-Tammelan vesihuoltoyhtiöille.

Forssan vesihuoltoliikelaitoksen johtokunta hyväksyi vasta pari viikkoa sitten yhteistyösopimuksen allekirjoittamisen Tammelan kunnan vesihuoltolaitoksen kanssa paljon puhutun Forssan–Portaan–Riihivalkaman vesihuoltolinjan rakentamisesta ja ylläpidosta.

Projektin käynnistyminen vei aikaa, kun johtolinjan sijoittamisesta ei ollut voimassa olevia maanomistajasopimuksia. Tammelan ympäristölautakunta sai joulukuussa päätettyä johtolinjan paikasta.

Yhteistyötä on muutenkin. Tammelan vesihuoltolaitoksella on sopimus jätevesien johtamisesta Forssan vesihuoltoliikelaitoksen viemäriverkkoon. Samoin Humppilan jätevedet puhdistetaan Jokioisilla. Teollisuuden paineviemäri on rakenteilla Jokioisilta Forssaan.

Forssan ja Tammelan yhteinen vesihuoltohanke merkitsee yhteistyön tiivistymistä, mutta seudullinen vesihuoltoyhtiö on toistaiseksi jäänyt kirjoituspöytäharjoitelmaksi.

Seudullinen yhtiö toisi kuitenkin vesihuoltopalveluihin varmuutta ja parantaisi asiantuntemusta. Avoinna oleviin kysymyksiin on löydettävissä neuvottelun vastauksensa, kunhan tahtoa löytyy.

Iso kuntien omistama seudullinen vesihuoltoyhtiö voisi pieniä paremmin vastata tulevaisuuden vesihuollon haasteisiin ja investointeihin. Valtiovaltion sääntelykin on lisääntymään päin.”

Kuten edellä on kuvattu, on problematiikka hyvin moniulotteinen ja haastava ratkaista. Yksinkertaistaen voidaan kuitenkin todeta, että muuttovoittoisilla alueilla ongelmat ovat voitettavissa, sillä kasvava väestö tuo mukanaan lisäresursseja verotulojen ja myös vesimaksujen muodossa. Kasvava väestö tasoittaa veden käytön yleistä alenemaa.

Hyvät kasvunäkymät pitkälle tulevaisuuteen antavat varmuutta tulevaisuuden investointien suunnitteluun ja resurssointiin. Toisaalta taas muuttotappiokunnissa voidaan tehdä omia toimenpiteitä, joilla pyritään kääntämään tai hidastamaan epätoivottua kehityssuuntaa. Ne voivat olla yleisiä, koko kunnan vetovoimaa lisääviä tai vesihuoltoon keskittyviä, esimerkiksi toiminta-alueen määrittely on monessa suhteessa olennaisen tärkeää. Esimerkiksi Kurikassa on toteutettu osta tontti satasella -kampanjoita⁴⁸ ja esimerkiksi Sipoossa on jouduttu pohtimaan vesihuoltolaitoksen toiminta-alueita: Sipoo halusi välttää pakkoliittämiset vesi- ja viemärlinjoihin haja-asutusalueilla, kun taas ELY-keskus vaati toiminta-alueita laajennettaviksi⁴⁹.

On hyvä muistaa, että:

Vaikka toiminta-alue pienenesi, niin vesihuoltopalvelua voi palveluna jatkaa. Jos palvelu lopetetaan kokonaan, niin vesihuoltolain mukaan kunnan on päätettävä miten turvataan kiinteistölle vesihuolto. Pykälä 8 a vesihuol-

48 Kurikka-lehti 31.1.2022.

49 Sipoon Sanomat 17.2.2022.

tolaissa. [Hämeenlinnan seudulla] ei olla toistaiseksi jouduttu miettimään, onko kyseisessä pykälässä muutostarpeita.⁵⁰

Lisäksi voidaan pyrkiä vaikuttamaan niin, että valtakunnan tasolla muutotappiokuntia tuettaisiin esimerkiksi verotuksen keinoin toimivan infrastruktuurin takaamiseksi. Näinhän tapahtuu jo kuntien valtionosuusjärjestelmän kautta.

Yhteenvedona voidaan todeta:

Aluepolitiikalla voi vaikuttaa jonkin verran. Ehkä virastoja voisi olla muuallakin kuin Helsingissä. Alueet on syytä pitää voimissaan. Mutta riittääkö rahat jokaisen pikkukylän hengissä pitoon. Kaikki eivät voi asua kovin väljästi, sillä se on melko tehotonta.⁵¹

Muuttoliikkeelle ei oikein mahda mitään. Vaikea löytää toimia, sillä globaalistikin väki siirtyy kasvukeskuksiin. Suuret paikat vetävät. Valtio voisi verotuksen keinoin ehkä vaikuttaa asiaan tai valtion laitoksia sijoittamalla.⁵²

Muuttoliike ja vesihuoltolaitos

Muuttoliike voi vaikuttaa vesihuoltolaitokseen monin eri tavoin. Esimerkiksi:

- toiminta-alueen asukasmäärä vähenee, jolloin vedenkäyttäjämäärä ja käytetty vesimäärä ja puhdistettava jätevesimäärä mahdollisesti pienenevät. Pienentää myös vesihuollon käyttömaksuista saatavaa tuloa
- toiminta-alueen asukasmäärä kasvaa, jolloin veden kulutus kasvaa, mahdollisesti rakennetaan uusia asuinalueita. Kulutuksen kasvu tuo lisää tuloja käyttömaksuilla. Uudet asuinalueet tuovat liittymistuloja sekä myös uusia perusmaksuja, mutta tuovat myös uusia/lisäkustan-

50 Meriluoto 3.10.2022.

8 a § (22.8.2014/681) Vesihuollon turvaaminen toiminta-alueita supistettaessa: Tehdessään päätöksen vesihuoltolaitoksen toiminta-alueen supistamisesta kunnan on samalla päätettävä, miten vesihuolto turvataan niillä laitoksen verkostoihin liitetyillä kiinteistöillä, jotka jäävät toiminta-alueen ulkopuolelle. Kts myös Vesihuoltolakiopas 2015. Maa- ja metsätalousministeriö 5/2015.

51 Kautto & Pakkanen 25.4.2022

52 Rinne 25.4.2022

nuksia. Investointeihin varatut rahat käytetään uuden rakentamiseen ja on vaarana, että saneeraustarve kasvaa

- asukkaat pakkautuvat taajamiin, jolloin haja-asutusalueet tyhjenevät - ilmiö mahdollinen myös toiminta-alueen sisällä eli toiminta-alueen reunat jäävät tyhjiksi (pitkällä putkella vain muutama käyttäjä) ja vedentarve kasvaa tajaamien keskustoissa
- toiminta-aluepienennykset ovat mahdollisia, esimerkiksi valtion tuella rakennetut alueet saattavat olla haasteellisia

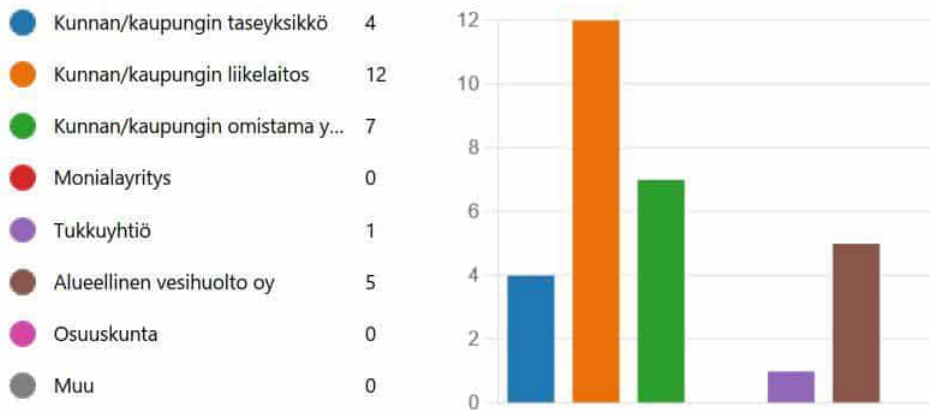
Hyvät kasvunäkymät pitkälle tulevaisuuteen antavat varmuutta tulevaisuuden investointien suunnitteluun ja resursointiin. Toisaalta taas muuttotappiokunnissa voidaan tehdä omia toimenpiteitä, joilla pyritään kääntämään tai hidastamaan epätoivottua kehityssuuntaa. Ne voivat olla yleisiä, koko kunnan vetovoimaa lisääviä tai vesihuoltoon keskittyviä, esimerkiksi toiminta-alueen määrittely on mo-

3. Muuttoliikkeen vaikutukset vesihuoltoon ja sen johtamiseen – kyselyn tulokset

Uusimmallakin, edelleen käynnissä olevalla, muuttoliikkeellä, on paljon vaikutuksia vesihuoltoon. Muuttoliikkeen ja vesihuollon johtamisen problematiikkaa tutkineessa kyselytutkimuksessa tammi-helmikuussa 2022 nousi esille useita vaikutuksia. Tutkimuksen toteutti CADWES-tutkimusryhmä ja kohteena oli vesihuollon ammattilaiset. Kysely meni yli sadalle vastaantajalle (n.101) ja vastuksia tuli 29, vastausprosentin ollessa 29%. Tutkimuksen työkaluna käytettiin Formsia.

Taustatiedot

1. Vesihuoltolaitoksenne on

* Kunnan/kaupungin omistama yhtiö

Vastaajat edustivat erilaisia ja erikokoisia vesihuoltolaitoksia. Osuuskunnista ei tällä kertaa saatu vastauksia.

2. Palveluihinne kuuluu (voit valita useamman)

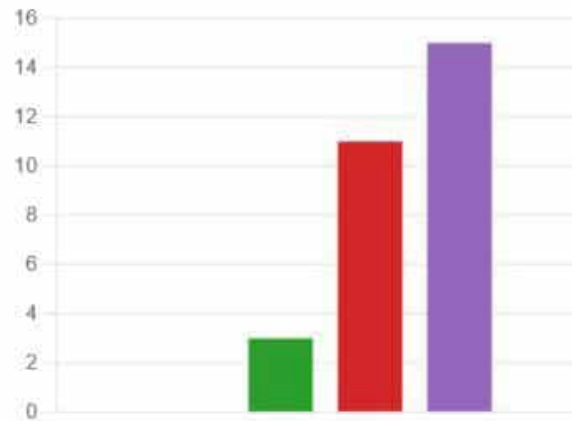
	Veden hankinta	24
	Veden jakelu	27
	Jäteveden viemäröinti	27
	Jätevedenpuhdistus	26
	Hulevesien viemäröinti	13

Hulevesien viemäröinti kuului alle puolelle vastaajista.

3. Kuinka monta asukasta kuuluu palvelujenne piiriin

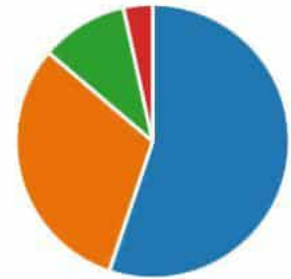
	alle 1 000 henkeä	0
	1 000 – 5 000	0
	5 000 – 10 000	3
	10 000 – 50 000	11
	50 000 – 500 000	15
	yli 500 000	0

Aivan pienimmistä vesihuoltolaitoksista ei saatu vastauksia.

4. Mikä seuraavista kuvaa omaa työnkuvaasi parhaiten

- Olen vesihuoltolaitoksen johtaja 16
- Olen esimiesasemassa (ei kuiten... 9
- Muu eli en työskentele kenenkä... 3
- En ole töissä vesihuoltolaitoksella 1

* Olen esimiesasemassa (ei kuitenkaan koko laitoksen johtaja)

Suurin osa vastaajista oli vesihuoltolaitoksen johtaja (16kpl) ja toiseksi suurin osa oli esimiesasemassa (9kpl).

5. Kuinka mielläsi lähdet aamulla töihin

1 = En lainkaan mielelläni. Haluaisin vaihtaa työpaikkaa.

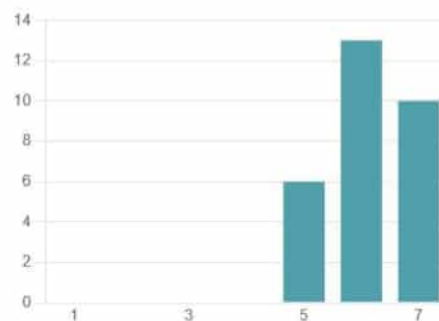
7 = Erittäin mielelläni. Nautin työstäni.

[Lisätietoja](#)

[Oivallukset](#)

6.14

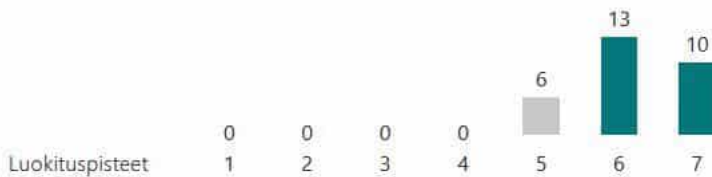
Keskimääräinen arvio

Työssä viihtyvyys oli erittäin korkea. Tämä oli hyvin positiivinen tulos, sillä hyvin usein alaa uutisoidaan ongelmien kautta. Vastausten keskiarvo oli peräti 6.14/7, eli vesihuollon pariin lähdettiin töihin oikein mielellään. Tätä kannattaisi hyödyntää vaikkapa markkinoinnissa uusia työntekijöitä rekrytoidessa.

79% antoi pistemääräksi väliä "6 - 7" tähän kysymykseen

Pistemäärän jakauma

Muuttoliikkeen vaikutukset

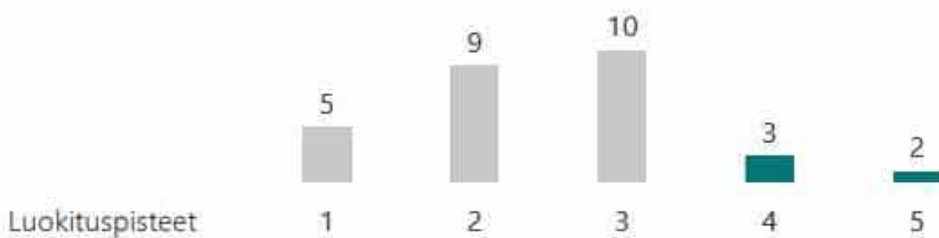
Maan sisäinen muuttoliike vaikutti vain muutamalla vastaajalla toimintaan. Vastaukset jakoutuivat niin, että keskimmäinen, neutraali arvio sai eniten ääniä (10 kpl). Asukasluvultaan kasvavia kuntia/kaupunkeja/toiminta-alueita oli 16/29 ja pieneneviä 10/29.

Kysymys: Vaikuttaako maan sisäinen muuttoliike toimintaanne (Asteikolla 1 -5)

1 = Ei, ei lainkaan

5 = Kyllä, hyvin paljon

Pistemäärän jakauma

Vastaajat saivat myös kommentoida muuttoliikkeen vaikutusta vapaasti ja sieltä nousivat esille seuraavat asiat:

- Jonkin verran rakennetaan uutta vaikkakin väestömäärän kehitys melko pientä, naapurikunnan kasvu ja ratkaisut vaikuttavat veden myyntiin naapurilaitokselle
- Alueemme muuttoliike on aika stabiili. Koska ei juuri rakenneta uudistuotantoa, antaa se mahdollisuuden satsata enemmän saneeraukseen
- Toiminta-alueeseemme kuuluu omakotitaloalueita, joilla talojen arvo on alhainen. Näillä alueilla asuvien henkilöiden kiinnostus ponnistaa kiinteistöihinsä esim. hulevesien osalta ei ole järin suurta. Alue on sekaviemäröityä ja sieltä tulee paljon hulevesiä jv-verkkoon. Ongelmallinen yhtälö, kun pitäisi saneerata paljon ja toisaalta alueen tulevaisuus on kysymysmerkki.
- Asiakkaiden määrä kasvaa, millä on positiivinen vaikutus vesilaitoksen talouteen ja toimintaan. Toki työmäärä lisääntyy myös.
- Nuoret osaajat haluavat pääkaupunkiseudulle.

Asukasluvun kasvu näkyy vesihuoltolaitoksilla näin:

- Asukasluvun kasvu ei nosta vedenkulutusta enempää kuin ominaiskulutuksen pieneneminen vähentää
- Jos kasvu on isoa, niin uudistuotanto vie investointivaraa saneeraukselta
- Toiminta-alueen laajenemisena
- Yhtiön vesihuoltoverkostojen uusinvestoinnit ovat merkittävät, koska yhtiön toiminta-alueelle rakennetaan jatkuvasti uusia asuin- ja yritysalueita.
- Kaupunkikeskuksen vetovoima kasvaa, mutta toisaalta muuttoliike ei suuntaudu tasaisesti kaikkialle toiminta-alueelle (maaseutumaiset kuntakeskukset). Kaavoitus painottuu kasvun ja elinkeinoelämän edellytysten luomiseen ja keskusta-alueen kehittämishankkeisiin -> kaavoituksen myötä vesihuollon uudisrakentamistarvetta on jatkuvasti.

- Verkoston laajentuu alueille missä ei ole ollut ennen verkostoa.
- Rakennetaan uusia asuinalueita ja täydennysrakennetaan vanhoja.
- Kasvavien suuralueiden vesihuoltoon investointitarpeet korkealla, toki saneerausvelkaa on kaikilla alueilla.
- Hyvin vähän tällä hetkellä. Kasvava väestö tasoittaa juuri veden käytön yleistä alenemaa. Lisärakentaminen tapahtuu tällä hetkellä pääasiassa tiivistämällä nykyistä asutusta.
- Kapasiteetti riittää asukasluvun kasvun puolesta hyvin.
- Väestökasvu on maltillista eikä vaikuta vedenkulutukseen nostavasti, veden säästö ja verkoston korjaukset pienentää verkostoon pumppattavan veden määrää.
- Toimitettava vesimäärä kasvaa.

Asukasluvun pienenemisen vaikutuksia kuvattiin näin:

- Liittyjät vähenevät, erityisesti haja-asutusalueelta. Tulot pienevät, mutta verkosto pitäisi saneerata.
- Vedenkulutus vähenee, joten myynti vähenee. Myynnin vähentymistä kompensoidaan taksan nostolla.
- Jätevedenpuhdistuksen tulot tippuvat vuosittain ja vesimäärän vähetessä myös puhdistustoiminta vaikeutuu, koska vaatimukset kasvavat. Vuotovesien pois saamisen merkitys kasvaa jatkuvasti.
- Kasvava teollisuus kompensoi vähenevää asukasmäärää.
- Kunnan asukasluvun pieneneminen toistaiseksi vasta vähäistä, mutta liittymien määrä kasvaa maltillisesti. Toki verkostojen käyttöaste/tehokkuus m³/km heikkenee hitaasti koko ajan, eivätkä käyttö- ja ylläpitokustannukset ainakaan laske.

Muuttotappiokunnissa vahinko on jo tapahtunut: ”*Vahinko on jo tapahtunut, kun valtio on ajanut alas maakunnissa olevia palveluitaan ja toimipisteitä. Vaikka verkosto rakennettaisiin uudelleen, ei osajia saa helposti muuttamaan. Muutamaa kasvukeskusta lukuun ottamatta liikkuminen*

*perustuu omaan autoon, koska joukkoliikenne on olematonta. Autoilun verotus ei houkuttele siirtymään alueelle, missä on riippuvainen autostaan.*²⁵³

Keinoja miten valtio voisi hillitä kuntien asukasluvun pienenemistä tuli esille seuraavasti:

- Varmistaa toimiva infra, ml. vesihuolto; parantamalla nettiyhteyksiä
- Etätyö on suuri mahdollisuus pieneneville kunnille.
- Laskemalla valtioveroa näissä kunnissa, verotus henkilö/yritys, verokevennyksiä haja-asutusalueille, veroetuja muuttotappiokunnille
- Palveluiden siirtämistä suuriin kaupunkeihin tulisi vähentää. Palveluita tarvitaan myös maaseudulla.
- Edistämällä elinvoimaisten palvelukokonaisuuksien muodostumista, mikä voi tarkoittaa mm. epätarkoituksenmukaisten hallinonrajojen poistamista = yhteistyön lisääminen
- Yrityksille avustuksia, jotta voivat jatkaa toimintaansa

Johtoryhmä ja vesihuoltolain henki

Kyselyyn vastanneista 20 kertoi, että heillä on vesihuoltolaitoksella johtoryhmä tai vastaava. Kielteisen vastauksen antoi 9, joista yksi kertoi esimiesten kokoontuvan kerran kuussa yhteiseen palaveriin. Yhdellä vastaajista oli vesihuoltolaitoksella vain yksi esimies eli ei ollut jäseniä muodostamaan johtoryhmää. Useimmiten johtoryhmä kokoontui joka toinen viikko (8 kpl) ja kerran kuussa (6kpl). Viikoittain kokoontui kolmen vastaajan johtoryhmä. Harvemmin kuin kerran kuussa kokoontui kaksi johtoryhmää.

Vastaajista 26 koki, että vesihuoltolaitoksella toteutui vesihuoltolain henki ja kirjain. Kahden mielestä henki ja kirjain jäi toteutumatta, mistä toinen perusteli vastausta näin: *Ympäristön kannalta ei panosteta riittävästi verkoston kunnossapitoon. Ylivuotojen ja maaperävuotojen riski kasvaa kestävämmäksi.*

Myös HS-Vedessä koetaan, että vesihuoltolain henki ja kirjain toteutuu: *Kyllä toteutuu. Maksujen suhteen vielä pientä tarkentamista esimerkiksi perusmaksujen osalta. Pohdinnassa on ollut periä haja-asutusalueella jonkin verran suurempaa perusmaksua. Tasapuolisuutta edistää myös kolme*

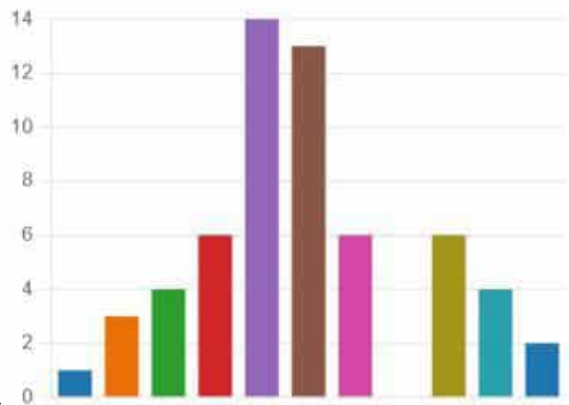
*omistajaa. Ei voida suosia yhtä omistajaa muiden kustannuksella, vaan samat pelisäännöt pätee kaikissa kunnissa.*⁵⁴

Vesihuoltolaitoksen ja omistajan välinen yhteistyö toimi hyvin tai erittäin hyvin 62% vastaajista. Suurimmat ongelmat olivat politiikka ja kunnan muun organisaation ja vesihuoltolaitoksen toiminnan yhteensovittaminen.

Toimiiko vesihuoltolaitoksen ja omistajan välinen yhteistyö? Asteikolla 1-5: 1 = Ei, ei lainkaan; 5 = Kyllä, toimii erinomaisesti.

62% antoi pistemääräksi väliltä "4 - 5" tähän kysymykseen

Pistemäärän jakauma

54 Meriluoto 3.10.2022.

- *Saneeraustarpeeseen ei ole riittävästi resursseja (6)
- **Kunnan muun organisaation ja vesihuoltolaitoksen toiminnan yhteensovittaminen (13)
- ***Tuntuu, että omistajaohjausta ei ollenkaan ole (6)
- ****Omistaja ei kuuntele vesihuoltolaitosta (6)
- *****Omistaja haluaa puuttua epäoleellisiin asioihin (4)

Muu (2kpl):

Katu- ja vesihuoltosaneerausten yhteensovittaminen joskus haasteellista

Hallituksen jäsenten vaihtuvuus ja osaaminen

Kipukohdat tiivistyvät hyvin näin: *”Pääasiassa asiat etenevät hyvin vesihuoltolaitoksen johdosta päättäjille ja johdon asiantuntemukseen luotetaan. Jonkin verran ilmenee poliittista tahtoa tarjota kuntalaisille kaikkea mukavaa halvalla. Tällaisissa avauksissa asiantuntijajohdon ja poliittisen johdon näkemykset eivät aina kohtaa.”* Ongelma on myös se, jos kunta haluaa rakentaa uutta aluetta ja sinne vesijohtoja, mutta ne jäävät käyttämättömiksi.

Onnistuessaan yhteistyössä omistajan kanssa ei ole ongelmia tuloutuksen tai muiden asioiden kanssa: *Tuloutus pysyy bulletlainassa vakiona ja se tiedetään 7 vuotta etukäteen. Osingot on meillä kielletty yhtiöjärjestyksessä. Yhtiö toimii hyvin itsenäisesti, mutta luonnollisesti yhteydenpito omistajakuntien kaavoituksen ja yhdyskuntatekniikan kanssa on jatkuvaa. Organisaatioiden yhteensovittaminen on joskus sikäli hankalaa, että tietoja saadaan välillä turhan myöhään. Usein taustalla omistajakunnissa tapahtuneet henkilömuutokset. Asiat ovat kuitenkin hyvin myös yhteistyön osalta.*⁵⁵

Päättäjät ovat pitkälti hallituksessa, joka tekee tarvittavat päätökset taloudesta, mm. maksuista, ja muista yhtiön kannalta merkittävistä asioista. Omistajakuntien hallinnon kautta asiat ovat edenneet kunnalliseen päätöksentekoon sujuvasti mm. lainatakauksiin ja kunnan kanssa tehtyihin sopimuksiin liittyen. Johtamissysteemi: kaupungilla on omistajapoliittiset linjaukset. Vuosittain on vuositavoitteet valtuustoon nähden sitovat. Talouden osalta meillä on ollut kaksi pysyvää tavoitetta: Tuloksen pitää olla positiivinen ja vertailuhinnan pitää olla alle maan keskiarvon (VVY:n vertailu). Muuten on t:n ja hallituksen asia katsoa, että maksut vastaavat menoja.

*Omaisuuuden ylläpitoon liittyvien investointien toteuttaminen vesimaksutu-
loilla on mainittu omistajapoliittisissa linjauksissa.⁵⁶*

Talousasiat johtamisen keinona & talouden pitkäaikainen suunnittelu oli-
vat 22 vastaajasta vesihuoltolaitoksen johdon omissa käsissä riittävällä ta-
valla. Kuuden mielestä ei ollut. Taseyksikön edustaja toteaa näin: *Kaupun-
gin taseyksikössä ei vesihuoltolaitoksella ole omaa johtoa. Loppukädessä
taloudesta päättää kaupunginvaltuusto. Eli aika kaukana ja laajalla on
vesihuoltolaitoksen lopullinen johto substanssista. Toinen kommentoija jat-
kaa tästä: Talousasiat viedään teknisten palveluiden lautakunnan kautta,
jonka toimintaa suurelta osin ohjaa yleensä ajatus siitä, että ihmisille vesi ei
saisi maksaa eikä sen käsittely, vaikka kustannukset kasvavat.*

Suurin osa koki, että vesihuoltolaitoksen johdolta odotettiin työssään oi-
keita ja kohtuullisia asioita (20 kpl). Ongelmina mainittiin, että *”Liian ka-
peat resurssit vastuualueeseen nähden. Ehkä ei edes tajuta kasvavien vel-
voitteiden määrää. [...]”* ja *”Näin pienellä henkilöstöresursseilla vaaditaan
silppuisen työn hallitsemista sekä kehittämistä. Joudutaan turvautumaan
ulkopuolisiin asiantuntijoihin. Lisäksi kaupungin organisaatio ei ymmärrä
oman toimintansa merkitystä vesihuoltolaitoksen toimintaan, esim. mit-
tauspalvelut. Puhun tässä vesihuoltolaitoksen vesihuoltopäällikön roolista.”*

Suurimmalla osalla oleelliset asiat olivat vesihuoltolaitoksen omissa käsis-
sä. Ongelmiakin kuitenkin alalta löytyi:

- Henkilöstön palkkaus
- Vesihuollon saneerausohjelman mukaiset hankkeet eivät etene kau-
pungin päättävissä elimissä. Aina ensimmäisenä leikkauslistoilla.
- Vesihuoltolaitoksen toimintaa rajoittaa kunnan harjoittama hankin-
talaki, joka ei koske vesihuoltoalaa sen erityisalan vuoksi. Hidastaa
toimintaa ja aiheuttaa turhaa byrokratiaa.
- Vesihuoltopalvelut ostetaan naapurikaupungilta, jolloin käytännös-
sä ei ole muita vaihtoehtoja, kuin jatkaa yhteistyötä.

56 Meriluoto 3.10.2022.

Kipukohdat tiivistyvät hyvin näin: ”Pääasiassa asiat etenevät hyvin vesihuoltolaitoksen johdosta päättäjille ja johdon asiantuntemukseen luotetaan. Jonkin verran ilmenee poliittista tahtoa tarjota kuntalaisille kaikkea mukavaa halvalla. Tällaisissa avauksissa asiantuntijajohdon ja poliittisen johdon näkemykset eivät aina kohtaa.” Ongelma on myös se, jos kunta haluaa rakentaa uutta aluetta ja

4. Vesihuoltoalan kehittäminen ja koulutus

Suomi on vuosisadan kuluessa kehittynyt maatalousvaltiosta korkean tuotavuuden ja huipputeknologian maaksi muun muassa koulutetun ja pätevän työvoiman ansiosta. Koulutustaso on noussut jatkuvasti itsenäisyyden aikana. Ensin haasteena oli järjestää kaikille lapsille pääsy kansakouluun, mutta jo sotien jälkeisenä aikana yleistyivät keskikoulu, ammattikoulu ja lukio. Seuraavaksi tuli peruskoulu, jota on haasteistaan huolimatta myös kiitelty.⁵⁷ Korkeakoululaitos on laajentunut jo 1960-luvulta lähtien, mutta ammattikorkeakoulut syntyivät vasta 1990-luvulla pääosin teknillisten oppilaitosten pohjalta. Ne antavat opetusta ammatillisiin asiantuntijatehtäviin, jotka liittyvät työelämään sekä sen kehittämiseen että soveltavaan tutkimukseen. Vesihuollon toimiala oli aiemmin miesvaltainen, mutta nykyään enemmistö vesihuollon ja ympäristötekniikan opiskelijoista yliopistoissa ja ammattikorkeakouluissa on naisia.

Vesihuollon opetus ja tutkimus on kärsinyt valtiiovallan lyhytnäköisestä koulutuspolitiikasta, esimerkiksi Oulun yliopiston rakennustekniikan koulutus päätettiin lopettaa 1990-luvun alkupuolella. Tämä muutos tapahtui Nokia Oy:n vaatimuksesta tilanteessa, jossa haluttiin panostaa voimakkaasti informaatioteknologiaan.⁵⁸ Yliopistoihin ja ammattikorkeakouluihin syntyi 1990-luvun puolivälissä useita ympäristötekniikan ja -alan ohjelmia, joissa vesihuolto oli mukana yhtenä keskeisenä osa-alueena. Vesihuollon osuus on kuitenkin vähentynyt ja kaventunut, sillä aiemmin vesihuollon oppituolit määriteltiin huomattavan laaja-alaisiksi, ja niihin valittiin laajan kokemuksen omaavia henkilöitä. Uudemmat oppituolit määritellään usein kapea-alaisesti, vaikka opiskelijoiden tulisi saada laaja-alaisempaa koulutusta. Vesihuollon suurimmat haasteet liittyvät palveluiden hallintaan, organisaatioihin ja pelisääntöihin. Vuonna 2015 Suomessa sai vesihuoltoon liittyvää insinööriopetusta neljässä yliopistossa ja yhdeksässä ammattikorkeakoulussa opetuksen laajuuden ja painotusten vaihdellessa korkeakoulusta toiseen. Koulutus sisältyi pääosin energia- tai ympäristötekniikan koulutusohjelmiin tai molempiin. Vesihuoltoon liittyvä perusosaaminen, kuten infrastruktuurin rakentaminen ja ylläpito, jäi joissain tapauksissa vähäiseksi.⁵⁹

Vesihuollon koulutus ja tutkimus painottuvat voimakkaasti veden käsitteilyyn ja jäteveden puhdistukseen, mikä onkin terveyden ja ympäristön kannalta tärkeää ja arvokasta. Verkostojen osuus koko vesihuoltojärjestelmien omaisuusarvosta on noin 80 prosenttia, mutta alan tutkimuspanostuksista

57 Sahlberg 2014.

58 Katko 2013, 334.

59 Salminen ym. 2015.

peräti 90 prosenttia menee käsittelytekniikoihin.⁶⁰ Tämä ristiriita tulisi pian korjata.⁶¹

Koulutuksessa ja tutkimuksessa tulisi painottaa paljon enemmän kuin nykyisin vesihuoltolaitoksen strategisia tehtäviä. Myös vesihuollon instituutionaalista toimintaympäristöä, kuten omistajaohjausta, tavoitteellista toimintaa, strategista johtamista, omaisuuden hallintaa ja organisointia, tulisi lisätä koulutuksessa merkittävästi. Suomessa on viime aikoina ollut vain yksi vesihuollon professuuri. Näin muihin Pohjoismaihin verrattuna vesihuollon koulutuksen ja tutkimuksen tilanne on maassamme heikosti resursoitu.⁶² Tästä huolimatta koulutus- ja tutkimustoiminnassa kansainvälistyminen on selvästi lisääntynyt ja englanninkieliset insinööri- ja maisteriohjelmat sekä kansainvälinen opiskelijavaihto ovat lisääntyneet. Tulisi kuitenkin varmistaa riittävä koulutus ja tutkimusten julkaisutoiminta kotimaisilla kielillä.

Entä missä määrin koulutuksessa tulisi olla omaan alaan erikoistumista ja toisaalta yleisempää ainesta? Ammattikorkeakouluissa keskitytään yliopistoa enemmän ammatillisiin tehtäviin. Koulutusohjelmat ovat kuitenkin rajallisia, joten työelämässä hankittavan osaamisen sekä täydennyskoulutuksen ja sitä kautta elinikäisen oppimisen merkitykset korostuvat. Yhtenä lähtökohtana voisi olla, että tutkimukset ovat tärkeitä, mutta niiden yhteydessä ei puhuttaisi valmistumisesta, sillä työelämän vaatimusten kasvu korostaa myös elinikäistä oppimista ja täydennyskoulutusta kaikilla suoritusasteilla. Tähän tähtääkin jo vuodesta 2009 CADWESin toteuttama vesihuoltoalan johtamisen ja talouden kehittämisohjelma VETO, joka edistää osaltaan alan johtamista ja kehittämistä. Saadun palautteen perusteella ohjelma on vahvistanut alan verkostoitumista ja vuorovaikutusta, luonut uusia näkökulmia ja antanut vesihuollosta aiempaa laaja-alaisempaa näkemystä.⁶³ Osallistujat ovat myös edenneet hyvin urallaan.

Jatkuvasti lisääntyvä tietotekniikan käyttö ja digitalisaatio näkyvät vesihuollossa. Esimerkiksi Markus Sunelan ja Timo Ranta-Pereen edustaman yrityksen liiketoiminta perustuu vesihuolto-, hulevesi- ja kaukolämpöjärjestelmien virtausten mallintamiseen. Sunela kertoo pitävänsä siitä, että vesihuoltolaitokset eivät kilpaile keskenään, vaan jakavat asioita hyvin myön-

60 Seppälä 2019.

61 Katko, Juuti & Juuti 2022.

62 Seppälä 2019.

63 Inha ym. 2019.

teisessä hengessä. Älykkään vesihuollon avulla voidaan päästä siihen, että tulevia tapahtumia voidaan ennakoida ja suunnitella entistä paremmin.⁶⁴

Teknillisten yliopistojen tutkimusperinne nojaa pääosin luonnontieteelliseen ja määrälliseen tutkimukseen, jossa yleensä voidaan mitata tai mallintaa tutkittavaa ilmiötä. Hukka kollegoineen⁶⁵ painottaa, että vesihuollon organisointiin, instituutioihin ja kehittämiseen liittyvä tutkimus on moni- ja poikkitieteistä. Se laadullisten menetelmien avulla ymmärtää ja selittää ilmiöitä. Kaikilla tieteenaloilla on omat perinteensä, mutta ongelmiin keskittyvät aihepiirit vaativat kuitenkin moni- ja poikkitieteistä sekä tieteiden välistä tutkimusta. Päätöksenteon kannalta on ymmärrettävää, että erilaisia kehitysilmiöitä mitataan yksinkertaisilla mittareilla päätöksenteon tarpeisiin. Joutsenvirran ja Salosen mukaan tulee yhä vaikeammaksi mitata tavoiteltavia asioita hyvinvointipolitiikassa, sillä itsessään arvokkaat asiat latistuvat, kun ne muutetaan helposti mitattavaan muotoon.⁶⁶

Tutkijoiden mahdollisuudet vaikuttaa tehtäviin koulutus- ja tutkimuslinjauksiin ovat varsin pienet elleivät jopa olemattomat: taloustieteilijä Markus Jäntin mukaan Ruotsissa arvostetaan tutkimusta enemmän kuin Suomessa ja Ruotsissa tutkijat ovat useammin mukana lainsäädännön valmistelussa ja työryhmissä kuin Suomessa.⁶⁷ Vesihuollon osalta on aivan selvää, että tutkimustuloksia on julkaistava niin Suomessa kuin kansainvälisesti. Tavoitteena Katkon mukaan voisikin olla vesihuollon *prakateeminen tutkimus*, jossa tieteellisin keinoin tuotetaan vastauksia käytännön elämästä ja yhteiskunnasta nouseviin kysymyksiin. Muiden alan toimijoiden avulla voidaan myös testata tutkijoiden omia havaintoja. Molemmat edellyttävät tiivistä yhteistyötä sekä tutkijoiden että käytännön työtä suorittavien välillä.⁶⁸

Vuonna 2019 tiedebarometrin mukaan suomalaiset luottavat tutkimukseen ja tieteeseen: peräti seitsemän vastaajaa kymmenestä ilmoitti seuraavansa kiinnostuksella tiedettä, tutkimusta ja teknologiaa koskevia asioita. Kiinnostavimpia aiheina mainittiin ympäristö ja luonto sekä yhteiskunnalliset asiat, joita seurasi peräti kolme neljästä. Tieteeseen ja tutkimukseen yleisesti liittyvä kiinnostus oli kasvanut aiemmasta vuoden 2016 tutkimuksesta, myös politiikka kiinnosti aiempaa enemmän.⁶⁹ Tästä myönteisestä tuloksesta huolimatta professori Tom Nichols on huolissaan siitä, että demokraattiset instituutiot ovat vaarassa hävitä populismille tai teknokrati-

64 Koivusaari 2020.

65 Hukka ym. 2007.

66 Joutsenvirta & Salonen 2020, 302.

67 Kartastenpää 2018.

68 Katko, Juuti & Juuti 2022.

69 Sandell 2019; Tieteen tiedotus ry 2019.

alle tai niille molemmille.⁷⁰ Aikaisempaa demokraattisempi informaation leviäminen ei ole johtanut oppineempaan kansaan. Nichols viittaa Yhdysvaltoihin, mutta hänen havaintonsa pätevät Suomessakin. Spännäriin ja Kallion mielestä jälkimoderni yhteiskunta ja sen nopeat muutokset ovat johtaneet MENU-maailmankuvaan: *monimutkaisuus, epävarmuus, näkökulmavaihtelut ja useampimerkityksisyys*.⁷¹ Yksioikoiset, mutkat suoriksi -vastaukset ja raflaavat yleistyksen haasteisiin eivät auta vaan kestävän vesihuollon ja toimivien järjestelmien kannalta osaava henkilöstö on joka tapauksessa kaiken A ja O.

Vesihuoltoalan vetovoimaisuus

Välillä kuulee puhuttavan, että vesihuoltoala ei olisi vetävä tai haluttua ala opiskelijoiden keskuudessa. Keinoja alan profiilin nostamiseksi erityisesti täysi-ikäisten opiskelijoiden keskuudessa mainittiin seuraavasti:

- Tuoda vesihuolto eri tehtävineen näkyväksi esimerkiksi messuilla ja muissa tilaisuuksissa. Vesihuoltoala tarjoaa paljon mielenkiintoisia ja haastavia tehtäviä, joiden olemassaolosta eivät opiskelijat tai alan vaihtajat ole tietoisia.
- Jätevedenpuhdistamoilla päivittäin tehtävän ympäristön pelastamisen markkinointi
- Vanhakantaisen jäykän toiminnan virtaviivaistaminen nykyaikaiselta näyttäväksi toiminnaksi. Vaikka vesihuollossa harkitut ratkaisut ovat tarpeen, niin niitä voidaan myös toteuttaa tuoreella tavalla ja nykyaikaisin menetelmin.
- Asennemuutos: Laitoksella on myös vankkoja asiantuntijoita, joilla on pitkä ura ja nuoret eivät välttämättä pääse toteuttamaan itseään, kun asia torpataan mielellä, että näin on aina tehty ja tullaan teke-

70 Nichols 2014.

71 Spännäri & Kallio 2020, 17.

mään, niin kauan kuin se heistä riippuu. Tällöin nuori asiantuntijakentties lähtee hakemaan erilaista urapolkua toiselta alalta.

- Ala tulisi olla näkyvillä jo peruskoulussa (vrt. muut alat, sairaanhoitaja, sähköinssi jne.).
- Oppilaitoksien tulisi nostaa alan profiilia ja ottaa näkyvämmäksi osaksi opetussuunnitelmia. Amk ja yliopistoihin täydennyskursseina ja lisänä myös ydinopintoihin (työelämän tarpeet huomioiden).
- Vesihuoltolaitoksien tulisi jalkautua enemmän oppilaitoksiin ja kertoa alasta, tarjota opinnäytetöitä ja harjoittelupaikkoja. Alan kansainvälistymisen ja kansainväliset mahdollisuudet lisääisivät kiinnostusta. NykYTEknologian hyötykäyttö esim. sosiaalisessa mediassa markkinointi.
- Selkeämpiä vesihuoltoa palvelevia koulutuskokonaisuuksia.
- Valtakunnalliset kampanjat alan imagon nostamiseksi.
- Kiinnostavia uratarinoita, OPOille tietoa.
- Vesihuoltoa ei siirretä Kiinaan, on varmasti työtä jatkossakin.
- Työikäistä tai lähes työikäistä väestöä maahanmuuton kautta Suomeen. Lisää naisia tekniikan alalle

Alan koulutusta mietittäessä on kuitenkin syytä muistaa, että avoinna olevat ja valmistuneille tarjolla olevien työpaikkoja määrä on rajallinen.

5. Toimialan yleiset haasteet johtamisen ja kehittämisen kannalta (kyselyn tulokset)

Vuonna 2022 toteutetussa kyselyssä vesihuoltolaitoksille kysyttiin toimialan yleiset haasteet johtamisen ja kehittämisen kannalta sekä oman vesihuoltolaitoksen näkökulmasta. Suurimpana alan yleisenä haasteena (19 kpl) nähtiin ammattitaitoisen henkilökunnan löytyminen ja alalle saaminen. Toiseksi suurin haaste oli saneeraustarve ja siihen tarvittavat varat (10 kpl). Kolmas haaste olivat resurssit tai resurssien puute, niin talouteen liittyvinä kuin henkilöresurssitkin (8 kpl). Muina haasteina koettiin kohutuullinen tuotto vaatimus ja taksoitus, yleinen alan kehittäminen kuten jumiutumisen vanhaan toimintatapaan, mikään ei pakota uudistumaan sekä lupa-asiat.

Yksittäisiä haasteita olivat mm. *”Yhdyskuntien vedenhankinnan tärkeyden ja priorisoinnin huomioimisen lisääminen. Vedenhankinnan järjestäminen on usein pitkäaikaisen lakisääteisen menettelyn takana, erityisesti isoissa hankkeissa. Vedenhankinta on enenevässä määrin ainoastaan yksi asia monen kilpailevan intressin joukossa. Vedenhankinnan erityisasema tulisi paremmin huomioida lainsäädännössä ja hallinnossa. Lupamenettelyä tulisi nopeuttaa. Nyt on vaarana, että vedenhankinnan järjestämisestä ohjaavat enemmän muut asiat kuin vesihuollolliset seikat.”* Haasteissa nostettiin esille myös viranomaisten työnlaatu ja vesihuoltolaitokselta vaadittavat ”turhat” raportoinnit, jotka eivät vie toimintaa eteenpäin. Poliitiikan tuomat ongelmat mainitsi kolme vastaajaa. Yksittäisenä haasteena nostettiin esille myös liiallinen riippuvuus automaatiosta ja siten automaation osajista sekä haavoittuvuus kyberuhkille. Myös viemäröinnin haaste tuotiin esille: *”Hulevesien ja kuivatusvesien eriyttäminen pois jätevesiviemäreistä. Tähän sisältyy sekä sekaviemäröinnin muuttaminen erillisviemäröinniksi että erillisviemärienkin piirissä viemäriin kuulumattomien vesien johtamisen estäminen (kiinteistöjen kuivatusvedet). Yksiselitteisen toimivaa menettelytapaa vallitsevan tilanteen selvittämiseksi ei ole.”*

Ratkaisuja haasteisiin haettiin muun muassa alan arvostuksen noston kautta: *”Arvostuksen kautta palkkatasot nousuun ja spesifisen koulutuksen myötä ala mielenkiintoiseksi myös nuorille. Poliitikka riittävän etäälle päätöksenteosta: päätöksenteko vähintäänkin liiketoimintaosaamisen pohjalta.”* Yksittäisinä ratkaisuinä esitettiin myös veden hinnan nostoa riittävälle tasolle sekä yhteistyö alan sisällä. Vesihuoltolain regulaatio ja selventäminen ja ohjauksen/valvonnan parantaminen sekä *”toiminnan virtaviivaistaminen, fokus oleelliseen, turha työ pois”*.

Vastaajien haasteista suurin omalla vesihuoltolaitoksella oli myöskin henkilökunnan saatavuuteen, ammattitaitoon ja riittävyyteen liittyvät asiat (20 kpl). Yksittäisiä tähän liittyviä vastauksia olivat esim: ylempien esimiesten

vaihtuvuus aiheuttaa ongelmia, eläköityminen sekä työntekijöiden liian laaja tehtävänkuvaa. Paikallispolitiikointi ja saneeraustarve olivat toiseksi suurimpia haasteita vastaajien keskuudessa. Muista kerrotuista haasteista vesihuollon digitaalisten ratkaisujen kehittäminen nousi esille kuten myös automaattoriippuvuus ja viranomaisien vaateet verkostojen hallitsemattomaan rakentamiseen.

Haastatteluista toimialan yleiset haasteet johtamisen ja kehittämisen kannalta voidaan tiivistää näin:

Päätöksentekijät eivät välttämättä ole ymmärtäneet kuinka suuri merkitys toimintavarmuuden turvaamisella on. Ei välttämättä kaikissa laitoksissa ole osaavaa henkilöstöä tai aikaa toiminnan kehittämiseen. Monessa paikassa voi olla ns. tulipalojen sammuttamista. Ala on myös hieman konservatiivinen. Helposti halutaan tehdä kuten aina ennenkin. Ollaan hieman epäluuloisia ottamaan vastaan uusia ajatuksia ja toimintatapoja. Vesimaksuilla politiikan tekeminen on yksi ongelma. Kohtuuton tuloutus on joissakin paikoissa ongelmana. Kohtuullista tuloutusta ei ole yksiselitteisesti määritetty. Pienissä laitoksissa ei välttämättä uskalleta nostaa veden hintaa, vaikka olisi tarvetta. Monissa kunnissa esiintyy vielä päättäjien ja keskeisten viranhaltijoiden kyvyttömyyttä ymmärtää vesihuoltotoiminnan erityispiirteitä. Riittämätön vesihuoltolain vaatimusten valvonta liittyy tähän.

Vesihuoltolain uudistuksella hoituvat monet näistä asioista. Taksoitus, kohtuullinen tuotto pitäisi määritellä, kunnollinen valvonta tulisi saada aikaan. Lain uudistuksen tulisi taata riittävät osaavat resurssit myös haasteellisissa tilanteissa ja kriiseissä. Omaisuuden hallinta pitäisi olla myös osana uutta lakia ja sen perusteella toiminnan tulisi olla kestävä. Päivystyksessä pitää joskus tehdä kovia ratkaisuja ja se vaatii paljon osaamista.⁷²

Positiivinen yksityiskohta oli, että vesihuoltolaitosten johtajien työssä viihtyvyys oli erittäin korkea vuonna 2022 tehdyssä tutkimuksessa (CADWES).

Venäjän hyökkäys Ukrainaan

Venäjän hyökkäys Ukrainaan helmikuussa 2022 vaikutti laajalti myös Suomen vesihuoltolaitoksien varautumissuunnitelmiin:

Sotatilanne on vaikuttanut tähän, varautuminen on esillä, varastoja on täydennetty laajalla kirjolla, osia ja polttoaineita, erilaisia komponentteja jne. on hankittu varastoihin. Varautuminen on vienyt paljon aikaa. Kyber-seu-

72 Meriluoto 3.10.2022.

rantaa on lisätty ja kaupungilla on oma kyberturvallisuustyöryhmä. Urkin-ta on lisääntynyt. Epämääräisiä soittoja ja sähköposteja on liikkeellä, joissa on mukana linkkejä.

Koskaan ei pysty varautumaan kaikkeen, aina voi tulla jotain yllättävää. Raaka-aineet ja komponentit saattavat loppua eli niitä tulee olla varastossa. Kyberhyökkäyksestä tulee palautua hyvin, varmuuskopioinnit jne. pitää olla kunnossa, että saadaan nopeasti palautettua. Tai että voidaan käsi-käytöllä hoitaa vesihuoltoa, jos muuten ei voida. Valvontaa on lisätty, samoin kaikki kohteet on aidattu ja tuotantoverkko eriytetty muusta verkosta. Henkilöstö on briiffattu myös hyvin kyberturva-asioissa.

VAPIT kunnossa, eli vapautettu armeijan palveluksesta. Ne tarkistetaan 3-5 v. välein, nyt pari toimintojen kannalta olennaista työntekijää ja tärkeintä aliurakoitsijaa on myös VAPattu. Myös ajoneuvoja ja kaivinkoneita on vapattu.⁷³

Johtaminen ja kehittäminen

Vesihuoltolaitoksen johtaminen ja kehittäminen lähtee parhaassa tapauksessa aina kunkin vesihuoltolaitoksen omista lähtökohdista. Toisaalla asiat ovat vesihuoltolaitoksen johtamisen kannalta paremmin ja kehitys on mahdollista, kun toisaalla saatetaan kamppailla ihan perusasioiden parissa. On asioita ja linjauksia, jotka vaikuttavat kaikkiin vesihuoltolaitoksiin (esim. lait ja -asetukset), osa haasteista selittyy organisointimuodolla (esim. osa taseyksikköinä toimivista vesihuoltolaitoksista kertoi tässä tutkimuksessa, että heillä talousasiat eivät ole vesihuollon kannalta riittävästi omissa käsissä), ja paljon asioita riippuu paikallisista asioista (esim. ymmärretäänkö kunnassa/kaupungissa vaikka saneeraustarve ja sen vaatimat eurot, ja kuinka vesihuollon näkökulma huomioidaan kasvavien kuntien kaavoitettaessa uusia asuinalueita).

Osa vesihuoltolaitoksista on tehnyt paljon johtamisen ja kehittämisen eteen, kun se on ollut mahdollista. Esimerkiksi Tampereen Vedessä (liikelaitos) on laitettu hankintapäätösjärjestelmä kuntoon:

Me on tehty paljon ohjeita, selvityksiä, menettelytapamatriiseja. Ne kun ovat kunnossa, niin se helpottaa paljon johtamista. Esimerkiksi hankintapäätösjärjestelmä on nyt hyvä. Me rekrytoitiin hankintapäällikkö. Järjestelmä helpottaa paljon päätöksentekoa: säästää aikaa ja säästää virheiltä. Päätöksentekijän oloa helpottaa tieto siitä, että hankinta on käynyt tarkkaan mietityn prosessin läpi. Järjestelmän luominen on työlästä ja muutos-

*vastarintaakin voi esiintyä, mutta kunhan järjestelmä on käytössä niin se säästää paljon aikaa ja vaivaa.*⁷⁴

Johtamisen ja kehittämisen kannalta erilaisilla organisointimuodoilla on eroja:

*Osakeyhtiö on johtamisen ja kehittämisen kannalta nopea ja joustava. Keskeistä on mm. se, että henkilöstöasiat ovat osakeyhtiön omissa käsissä. Toki myös mahdollisista ongelmista vastataan itse, jos niitä tulee. Seutuyhtiössä on se etu, että kaikkia omistajia on kohdeltava tasapuolisesti. Vaikka konserniohjeet ja määräykset menevät läpi toiminnan, niitä ei noudateta, jos ne ovat ristiriidassa osakeyhtiölain, yhtiöjärjestyksen tai osakassopimuksen kanssa. Liikelaitoksessa piti vakanssit hyväksyttää konsernihallinnossa ja taseyksiköissä tilanne vielä huonompi, kun taseyksikön henkilöresurssit hukkuvat ns kunnan massaan. Liikelaitos on kumminkin oma yksikkönsä ja siellä isoissa kaupungeissa lähinnä palkasta saatetaan tapella. Erona on myös se, että isommissa liikelaitoksissa ja osakeyhtiöissä on päätoiminen johtaja ja taseyksiköissä usein tekninen johtaja osana lukuisia muita töitä johtaa myös vesilaitosta.*⁷⁵

Toinen tiivistys samasta eri organisointimuotojen eroista:

*Rahan hankinta ja -käyttö, taloudellinen ero. OY tekee oman budjettinsa ja päättää tuloistansa, menotkin osuvat sille. OY:n hallitus päättää miten mahdolliset voitot käytetään. Liikelaitos tekee myös oman talousarvion ja päättää tulonmuodostuksesta, mutta ylijäämä ei jää liikelaitokselle, vaan omistajan tilille ja rahat ovat omistajan päätäntävällässä. Liikelaitoksella ei ole omaa tiliä. Investoinnit: OY päättää itse investoinneistaan, liikelaitoksen investointibudjetti ja talousarvio vahvistetaan osana kaupungin talousarviota. OY on johtamisen ja kehittämisen kannalta itsenäisempi kuin liikelaitos. Taseyksikköön isomman kokonaisuuden osa, joku toinen kertoo paljonko on rahaa ja mihin sen saa käyttää. Taseyksikkö on jonkun toisen yksikön tiinpäätöksen osa. Päätöksenteko: osakeyhtiössä päätöksenteko on ketterämpää arkipäivän työssä ja toiminnassa, esimerkiksi rekrytoinneissa. Vastaavia asioita on paljon. Päätöksenteko on lähellä ja se on nopeaa. Liikelaitoksessa voi saada tukea johtamiseen ja kehittämiseen omistajan suunnalta paljon, se voi helpottaa arkipäivän toimintaa paljon.*⁷⁶

Alan monimuotoisuutta kuvaa hyvin se, että meillä on myös liikelaitoksia (esim. Riihimäen Vesi), joilta kaupunki ei automaattisesti poista mahdollis-

74 Jokela 27.9.2022.

75 Meriluoto 3.10.2022.

76 Jokela 27.9.2022.

ta ylijäämärahaa tilikauden päätyttyä. Riihimäki saa vesihuoltolaitokseltaan vain aina ennalta sovitun tuloutuksen.⁷⁷

Taseyksiköistäkin on hyviä kokemuksia. Esimerkiksi Kankaanpäässä vesihuoltolaitos toimii erittäin joustavasti yhteen kaupungin katupuolen kanssa. Toisia pystytään auttamaan niin budjetin kuin vaikka häiriötilanteen ratkaisemisessa.⁷⁸

OmaisuuDENhallinta on vanha käsite ja aiheesta on tehty useita tutkimuksia. Pääomavaltaisessa infrastruktuurissa, kuten vesihuollossa, kaikki investointipäätökset vaikuttavat pitkälle tulevaisuuteen ja sen takia toiminta pitää olla suunnitelmallista. SFS-ISO 55000 -standardisarjan avulla yritykset ja julkisyhteisöjen organisaatiot pystyvät systematisoimaan omaisuudenhallintansa ja yhdistämään sen organisaation muihin toimintoihin⁷⁹. Näistä ISO 55001 -omaisuudenhallintastandardi on fyysisen omaisuuden hallintaan soveltuva ohjeistus, jossa on määritelty tietty tavoitetaso (SFS-ISO 55001 Omaisuudenhallinta. Hallintajärjestelmät). Yhteiskunta on riippuvainen nykypäivänä infrastruktuurista. Tämä asettaa tiettyjä vaatimuksia myös infrastruktuuriorganisaatioille huolehtimaan omaisuudestaan entistä paremmin ja systemaattisesti. ISO 55001 -standardi korostaa kestävän ja optimaalisen fyysisen omaisuuden hallitsemista läpi koko omaisuuden elinkaaren. Lisäksi standardi painottaa kokonaisvaltaisen omaisuudenhallintajärjestelmän kehittämistä niin, että järjestelmä suunnitellaan tukemaan organisaation strategiatyötä. Standardin sisältö perustuu jatkuvan parantamisen ideologiaan, jolloin vaiheet seuraavat toisiaan muodostaen jatkuvan toiminnan kehittämisen. Vaiheita ovat suunnitteleminen, toteuttaminen, seuraaminen ja kehittäminen. Näistä jokainen vaihe sisältää omaisuudenhallinnan osa-alueita aina strategioiden jalkauttamisesta yrityksen johdon katselmuksiin asti. Näiden jokaisen osa-alueen täytyy olla kunnossa, jotta varmistetaan toiminnan tehokkuus ja pysyminen toiminnassa.⁸⁰

Ensimmäisenä suomalaisena vesihuoltolaitoksena Alva-yhtiöt Oy sai Kiwa Inspectan myöntämän ISO 55001 -omaisuudenhallintasertifikaatin huhtikuussa 2022. *“Alva on monialayritys ja nyt, kun malli on rakennettu vesihuoltoon, voidaan aloittaa sen laajentamisen myös sähkö- ja lämpöverkoille. Sertifikaatti koskee kaikkia ydintoimintoja, joilla tuotetaan vesihuoltopalvelut toiminta-alueella 24/7/365. Itse sertifikaatti on kuitenkin vain jäävuoren huippu, ja taustalla on suuri määrä arkisten toimintojen kehittämistä. Sertifikaatti toimii ulkopuolisena tunnustuksena osaamisestamme,*

77 Rämö 20.12.2022.

78 Melin 20.12.2022.

79 ISO 55000 Omaisuudenhallinnan standardisarja.

80 Siltala 2022.

*mutta juuri tuo arkisissa askareissa tehty ammattimainen ja laadukas työ on se, mikä näkyy asiakkaille vesihuoltopalveluissa.*⁸¹

Tässä tutkimuksessa ei keskitytty erilaisiin henkilöstön johtamistyyliin, mutta yleisesti historian valossa voidaan todeta, että vesihuoltolaitoksilla - kuten muissakin organisaatioissa - on siirrytty pois vanhanaikaisesta “pomo määrää” tyylisestä johtamisesta ja alalla pyritään hyödyntämään uusia, nykyaikaisia johtamisen tapoja. Tässäkin toki ratkaisee käytössä olevat resurssit ja aika eli onko vesihuoltolaitoksen johtajalla ja esimiehillä esimerkiksi mahdollista osallistua johtamiskoulutuksiin.

Haasteena johtamisessa tuotiin esille vapaus ja ymmärrys oman vesilaitoksen henkilökunnan rakentamisesta mahdollisimman toimivaksi yhteisöksi. Kuten missä muussa työpaikassa tahansa - vesihuoltolaitoksillakin saattaa olla töissä henkilöitä, joista ei päästä eroon, vaikka he myrkyttäisivät työilmapiirin täysin. Näitä esimerkkejä tuli tutkimuksessa vastaan muutamia. Jos muut keinot eivät auta, niin tarvittaessa irtisanomisprosessi olisi aloitettava. Tässä esille nousi myös inhimillinen lähestymistapa: varsinkin, jos kyseessä on piakkoin eläköityvä henkilö, niin jäätiin odottamaan eläkepäivien alkamista. Joissain kunnissa vesihuoltolaitos oli tai oli ollut loppusijoituspaikka kunnan työntekijöille, joille ei enää löydetty muuta tehtävää. Nykypäivänä *“kaikkia ei kuitenkaan voi laittaa mittarinlukijoiksi - aina-kaan etäluettavien mittareiden aikana”* - eli tämä tie on loppuun kuljettu. Yhdessä haastatteluissa tuli esille, että oma haasteensa on löytää myös vesilaitoksen omalle, vanheneville työntekijöille tarvittaessa kevyempiä töitä. Ja toisaalta löytää kaikille mieluisaa tekemistä talviaikana.

Haastatteluissa tuli myös esille, että johtamisen kehittämistä osakeyhtiössä voi jarruttaa napanuora kuntaan: henkilöstölle ei voi ideoita työhyvinvointia lisääviä etuuksia, joista muu kaupungin henkilöstö tulisi kateelliseksi.

Organisaatiomuodon mahdollinen vaihtuminen esimerkiksi yhtiöksi ei itsessään tee muutosta, vaan silloin kannattaa yrittää hyödyntää muutos vesihuollon kannalta parhaalla mahdollisella tavalla: *Työntekijöissä tapahtui asennemuutos kaupungin työntekijöistä yhtiön työntekijöiksi.*⁸²

Lyhyesti voidaan sanoa, että *“Organisaatio toimii tehokkaasti, kun se huomioi toiminnassaan sekä operatiivisen että inhimillisen tehokkuuden.”*⁸³ Inhimillinen tehokkuus jää turhan monessa organisaatiossa huomioimatta.

81 <https://www.alva.fi/blog/2022/04/13/alvan-vesihuollolle-kansainvalinen-sertifikaatti-tunnustuksena-laadukkaasta-omaisuudenhallinnasta-2/>.

82 Kautto & Pakkanen 25.4.2022

83 <https://www.terveystalo.com/fi/artikkelit/tehokas-vai-inhimillisesti-tehokas-organisaatio-toimivaan-organisaatioon-vaaditaan-kumpaakin-puolta/>.

“Inhimillinen tehokkuus kuvaa organisaation psykologista dynamiikkaa ja inhimillisiä tekijöitä: miten esimerkiksi yhteisöllisyys toteutuu organisaation sisällä ja miten organisaatiossa työskentelevät ihmiset motivoituvat.”⁸⁴

Yhteiskunnan muutos näkyy vesihuoltolaitosten arjessa myös asiakaspalveluhenkisyyden vaatimuksena. Yksi johtamisen haaste on saada henkilökunta ymmärtämään, jotta asiakkaille pitää antaa harkittuja vastauksia.⁸⁵

ELY-keskusten rooli valvovana viranomaisena nousi esiin tehdyssä haastatteluissa. ELY-keskuksien vaatimukset vesihuoltolaitoksen toiminnalle voidaan nähdä myös johtamisen välineenä: valvooko ELY esimerkiksi vaadittua varallaolopäivystystä ja sen toteuttamista? Voiko/osaako vesihuoltolaitoksen johtaja käyttää ELYjen vaatimuksia “työkaluna” oman kunnan päättäjien suuntaan? Toisaalta haastatteluissa nousi esille myös ELYjen toisistaan poikkeava linja eli ei voitu ennalta varmaksi tietää mitä miltäkin vesihuoltolaitokselta edellytetään.⁸⁶

Kansallinen vesihuoltouudistus⁸⁷

Vesihuollon arvon nostaminen lainsäädännön kautta on tärkeää: tuntuu, että moni asia on ajanut veden ohitse, vaikka pitäisi olla toisin päin eli vesi on tärkeämpi kuin jotkut muut asiat, tärkeiden lupien saaminen (esim. vedenotto/tuotanto) voi kestää vuosikymmeniä. Intressivertailussa pitäisi todeta, että vesi on tärkeämpää kuin muut asiat, sillä ilman vettä ei elä. Hankkeet eivät etene.⁸⁸

Erilaisilla vesihuollon organisointimuodoilla nähtiin osin erilaiset mahdollisuudet ja uhat käynnissä olevassa vesihuoltouudistuksessa⁸⁹: *Muutoksen*

84 <https://www.terveystalo.com/fi/artikkelit/tehokas-vai-inhimillisesti-tehokas-organisaatio-toimivaan-organisaatioon-vaaditaan-kumpaakin-puolta/>.

85 VEPATUKI-kokous 20.12.2022.

86 VEPATUKI-kokous 20.12.2022.

87 Haastattelykysymys: Miten kokonaisuuteen suhtautuu kansallisen vesihuoltouudistuksen kaavailut toimenpiteet?

88 Jokela 27.9.2022.

89 Kansallinen vesihuoltouudistus. Maa- ja metsätalousministeriö on nimittänyt hankkeeseen johtoryhmän ja visioryhmän. Kansallisen vesihuoltouudistuksen johtoryhmä hyväksyi visioryhmän valmisteleman kansallisen vesihuoltouudistusohjelman 20.4.2021. Uudistusohjelman toimeenpano on käynnissä. Kansallisen vesihuoltouudistuksen toteuttamiseksi laaditaan toimeenpanosuunnitelma. Toimeenpanosuunnitelmassa tarkennetaan vesihuoltouudistuksen ohjelmassa linjattuja tavoitteita ja suunnitelmaa päivitetään jatkossa säännöllisesti. Suunnitelman sisältöä oli mahdollista kommentoida keväällä 2022. Saaduista kommentteista on laadittu kommenttikooste, jonka perusteella suunnitelmaa päivitetään syksyn 2022 aikana. Suunnitelman edistymistä seurataan puolivuositain. (<https://mmm.fi/vesihuoltouudistus>)

*johtaminen on itsenäisessä organisaatiossa helpompaa, OY tai osuuskunta ovat melko autonomisia ja niissä muutoksen johtaminen on lähtökohtaisesti helpompaa.*⁹⁰

*Lisäksi: Seutuyhtiö antaa paljon mahdollisuuksia täyttää uudistuksen toimenpiteitä. Esimerkiksi taseyksikössä voi olla entistä vaikeampaa löytää henkilökuntaa vastaamaan uudistuksen vaatimuksiin.*⁹¹

Yhtenä haasteena tuotiin esille, että “kansallinen vesihuoltouudistus ajaa laitosten yhdistymistä ja palvelujen ostoa isommilta laitoksilta. Tällöin pitäisi olla myös valtakunnalliset pelisäännöt ja periaatteet, miten tämä käytännössä parhaalla mahdollisella tavalla toteutettaisiin. Nyt isot toimijat sanelevat ehdot ja/tai pienet eivät uskalla yhteistyöhön.”

Samasta huolesta tuli esille myös: ”Hiukan skeptisesti [suhtaudumme] sillä pakkotoimenpiteet eivät ole koskaan hyvä. Meitä sinänsä ei kosketa asia, sillä meillä asiat ovat hyvin. Kehä kolmosenkin ulkopuolella on ymmärrystä hoitaa asiat parhaalla mahdollisella tavalla ilman kehäkolmosen sisäpuolen viisautta. Sopiiko suuri ja komia joka paikkaan? Pitää olla mahdollista hoitaa [vesihuolto] järjellä ja monella tapaa. Pitääkö joka paikassa olla saman tasoista palvelua? Tuleeko kauempana kohtuuttoman kalliiksi pitää keskusta-alueiden tason palvelua vai olisiko järkevämpää hoitaa omin kaivoin asiat esimerkiksi?”⁹²

Tiukkenevat toiminnan ehdot ja erityisesti vesiosuuskuntien vanhenevat vapaaehtoiset toimijat, joille ei löydy jatkajia, ajavat osan pienistä laitoksista ja kaupungeista ostamaan vesihuoltopalveluja isommilta laitoksilta ja tähän ostamiseen tai ulkoistamiseen (mm. operointisopimukset) ei ole kirjoitettu sääntöjä. Osa on kokenut yllätyksenä mm. ostotoiminnan oikean hintalapun. Osalla vesihuollon operointisopimus esimerkiksi naapurikunnan vesihuoltolaitoksen kanssa on sujunut hyvässä yhteisymmärryksessä ja sääntöjä on voitu viilata sopeutumisajan puitteissa. On kuitenkin tutkimatta, onko ilmiö kuinka laaja.

Uudistukselta toivottiin ratkaisua koettuun toiminta-alueeseen liittyvään haasteeseen: *Vesihuoltolain tulkintaepäselvyydet: toiminta-alue. Turussa hallinto-oikeus jo linjasi, että käytännössä kaikki tilastolliset taajamat pitäisi sisällyttää toiminta-alueeseen, vaikka se ei ole ollut lain tarkoitus.*

90 Vähäkyttä 15.9.2022.

91 Meriluoto 3.10.2022.

92 Rantamäki & Kotiranta 2.5.2022.

Pelkona on, että ennestään laajaa verkostoa tulisi tämän takia laajentaa edelleen hallitsemattomasti rakennetuille alueille.

Vesihuoltokentän sekavasta tilasta saatiin hyvä tiivistys: [Voi olla, että kunnan suunnasta] yritetään puuttua ihan keskeisiin asioihin, tuloutuksiin, toiminta-alueisiin jne. Vesilaitoskentän suunnalta on aito tahtotila, että johtaminen ja kehittäminen paranisi, mutta tällä hetkellä tilanne on äärimmäisen sekava. Iso huoli on vesihuollon rahoituksesta ja ajassa pysymisestä. Ja siitä, että vesihuollolla on rahaa kehittämistoimintaan ja saneeraukseen. Paljon on kiinni omistajaohjauksesta.⁹³

Ja toisaalta: Toimenpiteillä on mahdollisuus toteutua, mikäli on resursseja niiden toteuttamiseen.⁹⁴

Vertailtaessa eri organisointi muotojen mahdollisuutta vastata tulevaan uudistukseen saatiin seuraavat mielipiteet⁹⁵:

Taloudelliset riskit ovat OY:ssa todellisempia. Hinnoittelu esimerkiksi on realistisempaa ja vaikkapa korkean inflaation aikana kuntaorganisaatiossa poliittinen ohjaus voi helposti vaikuttaa.⁹⁶

Tähän ei ole oikeaa vastausta, muutamaa kymmentä varten osuuskunta voi olla paras, suuremmissa yksiköissä taas osakeyhtiö.⁹⁷

Kaikilla [muodoilla] voi onnistua ja epäonnistua. Jos on liiketoimintaa niin pienen toiminnan järjestäminen osakeyhtiössä voi olla hankalaa. Mitä suurempaan toimintaan mennään, sitä paremmin osakeyhtiö sopii organisaatiomalliksi. Omistajaohjaus ratkaisee paljon. Päätöksenteon kannalta päätöksenteko voi olla sujuvampaa ja yksinkertaisempaa osakeyhtiömallissa.⁹⁸

Periaatteessa kaikki organisaatiot - voivat olla suuria tai pieniä - ehkä suuremmilla on parempi mahdollisuus vastata. Jos vaikkapa OY:ssä on yksi henkilö, voi silloin olla suuria riskejä kaiken riippuessa hänestä. Pystyykö yksi henkilö seuraamaan muutoksia ja linjauksia vai eletäänkö arjessa kiinni niin tiukasti, että mahdollisia

93 Kytövaara 9.6.2022.

94 Halinen 7.6.2022.

95 Kysymys: Mikä organisaatiomalli pystyy siihen parhaiten vastaamaan?

96 Vähäkyttä 15.9.2022.

97 Rantamäki & Kotiranta 2.5.2022.

98 Kytövaara 9.6.2022.

muutoksia esim. lainsäädännössä ei huomata kuin viiveellä. Myös varautumisen kannalta voi olla haasteita.⁹⁹

Taseyksiköissä iso riski on se, että sitä ei johdeta ollenkaan. Luottamushenkilöt ovat taseyksikössään ja liikelaitoksessa poliittisessa vastuussa, osakeyhtiössä viimekädessä harkitsemattomista päätöksistä voi joutua vastaamaan omalla kukkarollaan.¹⁰⁰

Erilaisten organisaatioiden riskejä tunnistettiin seuraavasti:¹⁰¹

Taloudellisia riskejä: yhtiö vastaa riskeistään itse, mutta kunta on lopulta takaamassa. Lopulta millään yhtiömallilla ei ole suuren suurta riskejä tässä mielessä. Jossain kokoluokassa voisi yhtiöittämismisvelvollisuus olla läpinäkyvyyden takia hyvä asia.¹⁰²

Taseyksikössä lautakunta saattaa päättää taksoista, jos niin on sovitettu, monesti päättää kuitenkin valtuusto. Silloin päätöksenteko on aika kaukana [vesihuoltolaitoksen arjesta]. Liikelaitoksessa voi olla sama tilanne. Voidaan olla melko kaukana vesihuoltolaitoksen todellisuudesta. Hyvin paljon on tässäkin kiinni omistajasta.¹⁰³

Liikelaitoksiin ja kunnallisiin yksiköihin voi olla haastavampaa saada henkilöstöä, mutta toki maaseudulle on muutenkin haastavaa saada asiantuntevaa henkilöstöä.¹⁰⁴

99 Halinen 7.6.2022.

100 Meriluoto 3.10.2022.

101 Kysymys: Mitä riskejä eri organisaatiomalleilla on?

102 Rantamäki & Kotiranta 2.5.2022.

103 Kytövaara 9.6.2022.

104 Halinen 7.6.2022.

Näihin haasteisiin mainittiin seuraavat ratkaisut:¹⁰⁵

Laitos on toki laitos operointimuodosta riippumatta. Jonkinlainen regulaatio esimerkiksi kohtuullisten tuottojen suhteen olisi paikallaan, mutta paikallinen vapaus on annettava laitoksille.¹⁰⁶

Asiaan on vaikea vaikuttaa, sillä tietty itsenäisyys tulisi pysyä.¹⁰⁷

Rahoituksen turvaaminen, tuloutuksen kohtuullisuus sekä toiminta-alueen selkeyttäminen on kirjattava uudistukseen.¹⁰⁸

Lainsäädännössä tulisi olla pykälät pätevyysvaatimuksista. Kierto-talouden toteuttamiseen tarvitaan myös keppiä, koska porkkanat on jo syöty.¹⁰⁹

Valvonnan tasoa pitäisi nostaa, jotta saataisiin kaikki vesihuoltolaitokset toimimaan lain edellyttämällä tasolla. Valvonnan puute on yksi keskeisistä puutteista nykyisessä lainsäädännössä.¹¹⁰

Taseyksiköt pitäisi kieltää vesihuoltolaissa.¹¹¹

Kuntien vastuulla olevat kehittämissuunnitelmat eivät myöskään ole itsestään selvyyskiä. Kehittämissuunnitelmat olivat pakollisia vuoteen 2014 asti, jolloin ne muuttuivat vapaaehtoisiksi, kun kuntien velvoitteita haluttiin systemaattisesti vähentää. Haasteena ovat erityisesti kunnat, jotka ovat ”ulkoistaneet” vesihuolto-osaamisen pois (kunnassa töissä esimerkiksi yksi nimellisesti vesihuollosta vastaava henkilö ja muut ovat siirtyneet esim. alueellisen osakeyhtiön tai operoinnista vastaavan vesihuoltolaitoksen palvelukseen). Nämä kunnat saattavat olla tilanteessa, ettei kunnassa osata kehittää tai ajatella vesihuoltoa vesihuollon lähtökohdista. Tällöin yhteistyö operoivan vesihuoltolaitoksen kanssa korostuu. Kunta voi tehdä suunnitelmia, joihin vesihuoltolaitoksen kantaa ei muisteta kysytä, vaikka vesilaitoksella olisikin paljon sanottavaa tai muutettavaa suunnitelmaan (suunnitelmassa virheellisiä asioita tai odotuksia).

105 Kysymys: Miten niihin pitäisi vesihuoltouudistuksessa reagoida?

106 Vähäkyttä 15.9.2022.

107 Melin 13.6.2022.

108 Kytövaara 9.6.2022.

109 Halinen 7.6.2022.

110 Meriluoto 3.10.2022.

111 Meriluoto 3.10.2022.

6. Yhteenveto

Yhteenvetona voidaan todeta, että

- Johtaminen on muuttunut ja muuttuu edelleen yhteiskunnan ja maailman muuttuessa. Vesihuoltolaitosten on pysyttävä muutoksessa mukana.
- Muuttoliike tulee huomioida vesihuollon kehittämisessä. Sen vaikutukset ovat paikkakuntaakohtaisia. Muuttoliike johtaa lopulta rakenteiden muutostarpeisiin. Johtamista (kaikilla tasoilla) tulee viedä ammamaisempaan ja järjestelmällisempään suuntaan. Osaamisvaje tulee olemaan haaste pienten vesihuoltolaitosten osalta jatkossa. Yhtiökokojen kasvattaminen ja erilaiset operointipalvelut ovat eräitä ratkaisukeinoja tähän, mutta eivät suinkaan ainoita. Kun lähestymme asiaa verkoston suorituskyvyn ja perusasioiden hoidon kautta, niin lopulta ei ole väliä miten sen kukin laitos saavuttaa, kunhan se on hoidettu.
- Asiakkaat tulee ottaa entistäkin enemmän huomioon.
- Vesihuoltolaitosten ja omistajien yhteistyö toimii pääsääntöisesti. Jos yhteistyö ei toimi, niin suurimmat syyt ovat 1) kunnallispolitiikka ja 2) kunnan muun organisaation ja vesihuoltolaitoksen toiminnan yhteensovittaminen. Erityisesti yhteistyö kunnan katupuolen kanssa (saneeraukset).
- Vesihuoltolaitoksilla on oleelliset asiat omissa käsissään, paitsi tase-yksiköissä talousasiat sekä liikelaitoksissa henkilöstöasiat.
- Tuloutusvaatimukset voivat olla vesihuollon näkökulmasta kohtuuttoman suuria vesihuoltolaitoksissa. Tämä toki riippuu omistajasta. Tuloutusta tehdään mm. korkoina ja korvauksena peruspääomasta, mutta lisäksi tuloutusta tapahtuu mm. erilaisina vuokrina ja pakollisina palveluostoina omistajalta. Tähän tarvittaisiin selkeämpiä pelisääntöjä ja läpinäkyvyyttä olipa organisaatiomuoto mikä hyvänsä.
- Vesihuollon arvonmäärityksessä pitää olla selkeät pelisäännöt.
- Vesihuoltolain uudistukselta toivotaan puuttumista voimassa olevan vesihuoltolain tulkintaepäselvyyksiin kuten kohtuullisen tuoton määritelmään. Suomessa tarvittaisiin enemmän valvontaa, jotta kai-

killä on samat toimintasäännöt. Valvovan viranomaisen tulee ottaa roolia tässä asiassa, mikäli se halutaan kuntoon.

- Vesitalouslupien ja hankkeiden edistäminen on haasteellista. Pitkäjänteiset asiat vievät todella kauan, jopa vuosikymmeniä. Lupaprosesseja pitäisi nopeuttaa paljon
- Kuntien keksimä ”uusi” rahastusmuoto tai tuloutustapa on vuokran maksu maan käytöstä. Joutuuko vesihuoltolaitos maksamaan vuokraa kaupungille kaupungin maalla kulkevista putkilinjoista, ts. maan käytöstä?
- Vesihuoltolaitosten toiminta-alueet eivät ole vielä pienentyneet, mutta tulevaisuudessa tämäkin vaihtoehto ei ole pois suljettu.
- Haasteena on vesihuoltolaitoksen määritelmä eli mikä on vesihuoltolaitos? Pieniä laitoksia ei voi verrata kaupungeissa toimiviin vesihuoltolaitoksiin. Tarvitaan oma sana pienille vesihuoltolaitoksille, mikä voisi olla esimerkiksi vesiyhtymä: *”Meillä toimii Suomessa kaupunkien vesihuoltolaitoksia ja vesiyhtymiä”*.
- Vesihuoltolaitokset tarvitsevat yhteismitalliset vertailuluvut. Nykyiset eivät ole kaikin osin vertailukelpoisia vertailulukuja, vaan niitä tulee edelleen kehittää.
- Varallaolo vaatii osaavaa johtamista: Vesihuoltolaitoksella on oltava osaava porukka, joka reagoi mahdollisiin häiriöihin asiantuntevasti.

7. Lähteet

CADWES. 2022. Kyselytutkimus.

Haataja M. 2005. Kilpailukykykymallien arviointi tietointensiivisten palveluyritysten näkökulmasta kirjallisuusselvitys ja käsiteanalyttinen tutkimus. e-Business Research Center. Research Reports 17 Tampere.

Herranen T. 2001. Vettä ja elämää. Helsingin vesihuollon historia 1876-2001. Helsingin vesi, Helsinki.

Hukka J.J, Katko T.S., Mattila H.E., Pietilä P.E., Sandelin S.K. & Seppälä O.T. 2007. Inadequacy of positivistic research to explain complexity of water management. *International Journal of Water*. 3, 4: 425 – 444.

Inha L., Juuti P., Katko T., Pietilä P. & Rajala R. 2019. Vetoa vesihuoltopalveluihin täydennuskoulutuksen kautta. *Kuntatekniikka*. Vol. 73, no. 5, 6-7.

ISO 55000 Omaisuudenhallinnan standardisarja, <https://sfs.fi/standardeista/tutustu-standardeihin/suositut-standardit/iso-55000-omaisuudenhallinnan-standardisarja/>.

Joutsenvirta M. & Salonen A. 2020. Sivistys vaurautena. Radikaalisti, mutta lempeästi kohti kestävää yhteiskuntaa. Basam Books. 363 sivua.

Kartastenpää, Tero (2018) Tieteen vähättely jäi Suomeen. *HS Teema* 3/2018, 21–22.

Katko T. & Raimovaara M. 2020. Vesihuollon kehittämissuunnitelma pakolliseksi. Kolumni. *Kuntatekniikka* 74: 5, 39.

Katko T. 2016. Finnish Water Services – Experiences in Global Perspective. Helsinki: Finnish Water Utilities Association. Co-published E-book, London: IWA Publishing 2017. www.finnishwaterservices.fi.

Katko T. 1996. Vettä! - Suomen vesihuollon kehitys kaupungeissa ja maaseudulla. VVY. 416 s.

Katko T.S. 2013. Hanaa! Suomen vesihuolto: kehitys ja yhteiskunnallinen merkitys. FIWA. 501 p.

Katko T.S., Juuti P.S. & Juuti R.P. 2022. Vesihuollon myytit. Vastapaino, Tampere. 213 s.

K-G Björkell, Taloudellinen yleiskatsaus teoksessa *Aqva Borgoensis*. Juuti P., Rajala R. & Katko T. 2003. *Aqua Borgoensis: Lähteet kertovat- Källorna berättar*. Porvoo vesilaitos 1913-2003. 467 s.

Koivusaari A. 2020. Uudenlaiset yritykset vievät vesihuoltoa kohti tulevaisuutta. *Vesitalous* 61:6, 31–34.

Kurikka-lehti 31.1.2022.

Kuusela H. & Ylönen M. 2013. *Konsulttidemokratia – Miten valtiosta tehdään tyhmä ja tehoton*. Helsinki: Gaudeamus.

Luukkonen H. 2016. *Vesihuollon kehittäminen ja ohjaaminen. Hyvät suunnittelukäytännöt vesihuollon kehittämisessä*. Kuntaliitto 2016.

MMM. 2020. *Kansallisen vesihuoltouudistuksen ohjelma*. Luonnos. 7.12.2020.

Nichols W.J. 2014. *Blue Mind: The Surprising Science That Shows How Being Near, In, On, or Under Water Can Make You Happier, Healthier, More Connected, and Better at What You Do*. Little Brown and Company.

Nyysönen P. 2018. *Vesihuollon varautumisen johtamisen ja osaamisen kehittäminen. Case: Lahti Aqua Oy, HAMK 2018*.

Saarinen R. 2020. *Vesihuoltolain toimivuuden arviointi*. Helsinki: Maa- ja metsätalousministeriö.

Sahlberg P. 2014. *Finnish Lessons 2.0: What Can the World Learn from Educational Change in Finland?* Teacher's College Press. 237 p.

Salminen V., Eronen A. & Kettunen R. 2015. *Vesihuoltoalan korkeakouluopetuksen tarveselvitys*. Loppuraportti. Ramboll.

Sandell M. 2019. *Tiedebarometri: Suomalaiset luottavat tutkimukseen – kansanparantajien taitoihin uskoo silti joka kolmas*. Yle 13.11.2019. <https://yle.fi/uutiset/3-11061423>.

Seppälä O.T. 2004. *Visionary management in water services: Reform and development of institutional frameworks*. Doctoral dissertation. TUT, Publications 457. 300 p.

Seppälä O. 2019. *Pidetään yhteiskunnan verisuonisto kunnossa*. *Vieras. Rakennustekniikka* 75:2, 21.

Silfverberg P. 2017. *Vesihuollon suuntaviivat 2020-luvulle*. *Vesilaitosyhdistyksen monistesarja nro 44*.

Siltala J. 2022. *Omaisuidenhallinnan nykytilanteen selvitys sähköverkko-yhtiössä ISO 55001 -standardin näkökulmasta tarkasteltuna*. Lappeenranta–Lahden teknillinen yliopisto LUT. *Sähkötekniikan diplomityö*. 2022.

Sipoon Sanomat 17.2.2022.

Spännäri J. & Kallio E. 2020. Viisaus. Käyttäjän opas. Jyväskylä: Tuuma.

Tieteen tiedotus ry. 2019. Tiedeparometri 2019. [Http://www.tieteentiedotus.fi/files/Tiedeparometri_2019.pdf](http://www.tieteentiedotus.fi/files/Tiedeparometri_2019.pdf).

VEPATUKI-kokous 20.12.2022.

MMM. 2015. Vesihuoltolakiopas. 5/2015. 50 s.

VL VK 1966. Vesilaitoksen vuosikertomus.

VL VK 1972. Vesilaitoksen vuosikertomus.

Vuorinen T. 1960. Bodomin vesilaitos. Vesitalous nro 4, 1960. s.4.

Haastattelut ja henkilökohtaiset tiedonannot

Björkell 1.11.2002, 3.3.2003.

Halinen Anna 7.6.2022

Jokela Petri 27.9.2022 & 20.12.2022.

Kautto Kari & Pakkanen Atte 25.4.2022

Kautto Kari 20.12.2022.

Kytövaara Antti 9.6.2022.

Melin Esa 13.6.2022 & 20.12.2022.

Meriluoto Jukka 3.10.2022.

Rantamäki Sara & Kotiranta Juha 2.5.2022.

Rinne Peter 25.4.2022

Rämö Jarmo 26.9.2022 & 20.12.2022.

Vähäkyttä Jouni 15.9.2022.

Internet

<https://kaks.fi/uutiset/yli-700-000-suomalaista-harkitsee-muuttoa-lahivuosina-haetaan-viihtyisyytta-luonnonlaheisyytta-ja-turvallisuutta/>, luettu 10.2.2022.

<https://karkkilalainen.fi/kaupunki/karkkila-pumppaa-vesilaitoksen-rahlat-laittomasti-vesihuoltopaallikon-mitta-tayteen/> 12.1.2022 Keke Asposalo.

<https://mmm.fi/vesihuoltouudistus>.

<https://peda.net/sastamala/peruskoulut/sylvaan-koulu/oppiaineet/maantieto/koppanen-sanni/suomi22/1tskrp>, luettu 10.1.2022.

<https://www.alva.fi/blog/2022/04/13/alvan-vesihuollolle-kansainvalinen-sertifikaatti-tunnustuksena-laadukkaasta-omaisuudenhallinnasta-2/>.

<https://www.ku.fi/artikkeli/4217994-vesi-on-meidan-kerasi-lahes-90000-nimea>.

<https://www.terveystalo.com/fi/artikkelit/tehokas-vai-inhimillisesti-tehokas-organisaatio-toimivaan-organisaatioon-vaaditaan-kumpaakin-puolta/>.

<https://yle.fi/uutiset/3-11823177>, Tatu Kuukka / Yle, luettu 15.4.2021.

<https://yle.fi/uutiset/3-11968761> (9.6.20219).